

С. Капарський

Житло - комунальне господарство до XV роковин Жовтня ¹⁾

Житло - комунальне господарство України приходить до XV роковин Жовтня з величезними перемогами. Україна, в минулому — країна дворян, поміщиків, куркулів і торговців, за 15 років і зовнішньо змінила своє обличчя відповідно до соціально - економічного ладу сучасної радянської пролетарської України.

Радянська Україна — перша в Союзі вугільно - металургійна база, центр потужного машинобудівництва, потужної легкої індустрії — форсовано індустріалізується, має рік - у - рік прогресивне зростання людності. Ця обставина відповідно до грандіозного розгортання продукційних сил України, швидко ростущого розмаху всього народного господарства УСРР збільшує зростання потреб людності на житло - комунальну обслугу.

Якщо за перших років соціалістичного будівництва до житло - комунального господарства вже ставили чималі вимоги, то тепер ці вимоги виросли набагато.

Зростання промисловости, зростання людності — ці два вихідні для розвитку житло - комунального господарства чинники — тепер ідуть далеко вперед від житлового та комунального будівництва на Україні, яке бурхливо розвивається, але разом з тим ще досить таки відстає.

Це і підкреслив 1931 р. червневий пленум ЦК ВКП(б), що вказав у своїй постанові: „Пленум ЦК ВКП(б) ставить перед усіма партійними, радянськими, профспілковими і господарськими органами бойову задачу якнайшвидше ліквідувати відставання міського господарства від загального розвитку та дійти рішучого переламу у темпах його розвитку“.

Проте досягнення у житло - комунальному господарстві України до XV - ої річниці Жовтня надзвичайно великі. Стара дореволюційна Україна зі своїми окурівськими городками, одноповерховими хибарками, неможливими вулицями, вигрібниками — джерелами епідемій, брудними товчками - базарами, сотнями церков тощо — відходить безповоротно в минуле. На її місці виростають міста, де велетні - заводи, потужні електростанції (Дніпрельстан), велетні - будинки з усупільненим побутом, парки культури й відпочинку, авто - і електро - засоби пересування, упоряджені базари, клуби, театри, зелені насадження і різні установи санітарно - гігієнічного оздоровлення і обслуги людності.

Жовтень вніс величезні зрушення у житло - комунальне господарство на Україні. І що найголовніше, Жовтень не просто кількісно розв'язав проблеми, що стоять перед житло - комунальним будівництвом, а якісно змінив увесь профіль цього будівництва, створивши профіль,

¹⁾ У цій статті використано цифрові дані попередніх підсумків провадженого тепер Всесоюзного комунального перепису.

пристосований цілком до завдань соціалістичного будівництва і національно-культурної політики партії, до принципів пролетарського побуту пролетарської культури.

15 років Жовтня були роками впертої боротьби за піднесення комунального господарства на належну височінь. За проводом партії та активної участі широких трудящих мас у міськрадах, кооперації, проф-організаціях тощо досягнуто чималих успіхів. Попереду ще широкий простір роботи, бо які б не були успіхи, потреби в житло-комунальній обслузі мас вимагають неослабної уваги, неослабної боротьби, щоб ліквідувати наявні ще „ножиці“ між промисловістю, що бурхливо розвивається, зростанням людности і житловими та комунальними потребами трудящих мас.

15 років важкої боротьби на житло-комунальному фронті не проходили рівномірно щодо всіх галузів. Боротьба за заходи провадилася відповідно до найзагостреніших потреб у тій чи тій галузі на даному етапі. Якщо за перших років питання водопостачання, каналізації і очищення відігравали виключну роль, у зв'язку з надзвичайно кепським санітарним станом дореволюційної України, то останніми роками, не послабляючи уваги до цих об'єктів, що потребують ще багато років уваги й боротьби, можна було перейти до розв'язання таких проблем, як організація пасажирного автотранспорту, поширення трамвайної мережі, зелених насаджень, мощення та упоряджености загалом.

Нерівномірно тривала боротьба і щодо окремих районів України. Промислові райони (Донбас, Харків, Дніпропетровське і інші) потребували і потребують до себе більшої уваги, форсованих темпів розвитку комунального і житлового будівництва. Переважна увага до окремих районів радянської України залишається, як і раніше, в силі.

Останніми роками, в результаті бурхливих темпів індустріялізації країни, шерега провідних районів зростає. Ось, наприклад, з пуском Дніпрельстану і Дніпровського комбінату величезного значення набуває будівництво нового соціалістичного міста — „Великого Запоріжжя“ і набагато виростає питома вага Дніпропетровської області в цілому.

Щоб краще висвітлити досягнення житлового і комунального господарства до XV роковин Жовтня, перейдімо до детальнішої аналізи даних, до цифрових підсумків у кожній окремій галузі, до динаміки їх розвитку і т. ін.

I. Комунальне будівництво.

Капіталовкладення. За найяскравіший показник розвитку комунального господарства за минулі роки є динаміка зростання капіталовкладень, що видно з оцієї таблиці:

Динаміка зростання капіталовкладень (у млн. крб.)

1923-24 р.	1924-25 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1928-29 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.
7,4	16,2	30,7	39,1	38,3	41,6	53,8	79,4	138,2
% до попер. року 100	219	189,5	127,5	98,0	108,5	129,0	147,5	175,0

Із цих даних видно, що проти 1923-24 року капіталовкладення 1932 р. збільшилися майже у 20 раз. Це говорить про вирослі потреби і форсовані темпи розвитку комунального будівництва у зв'язку з ще бурхливішими темпами розвитку промисловости. За період з 1923-24 по 1927-28 роки капіталовкладення становлять 131,7 млн. крб. Капіталовкладення за першу п'ятирічку, тобто фактично тільки за 4 роки, виросли на 181,3 млн. крб. або на 138,0%.

Щодо провідних індустріальних районів, як Харків, Донбас, Дніпропетровське, то з питомої ваги капіталовкладень у комунальне господарство можна бачити, що поставлена від партії і уряду задача віддавати переважну увагу цим районам здійснена цілком.

Так питома вага Харкова до всієї суми капіталовкладень за першу п'ятирічку становить 24,2%, Донбасу — 22,2. Це за планом, а за фактичним виконанням питома вага багато більша: Харків — 33,1, Донбас — 16,3. А якщо взяти на увагу вкладення лінією Донбасводтресту і Доненерго, то питома вага Донбасу буде ще більша.

1933 року питома вага Донбасу до загальної суми капіталовкладень у комунальне господарство становитиме 29,8%.

Капіталовкладення за окремими галузями комунального будівництва за першу п'ятирічку розподіляється так (в млн. крб.):

	1929 р.	1930 р.	1931 р.	1932 р.	Разом
Водопостачання	6,2	7,7	11,5	14,8	40,2
Каналізація	2,2	2,2	5,3	9,5	19,3
Асенізація	0,3	0,5	1,0	3,3	5,1
Лавні і пральні	0,9	1,5	3,4	10,9	16,7
Трамвай	5,0	7,1	16,8	24,4	53,3
Автобуси і таксі	0,9	0,6	2,8	2,2	6,45
Вантажний транспорт	0,01	0,3	—	0,8	1,11
Електробудівництво	17,2	15,5	11,06	11,6	55,36
Газо- і теплофікація	—	0,4	2,94	2,7	6,04
Упорядженість	6,3	13,2	18,0	38,3	75,8
Пожежна охорона	0,3	0,7	1,5	1,7	4,2
Інші заходи	2,29	4,1	5,1	18,0	29,39

Як бачимо, основна маса капіталовкладень припадає на заходи санітарно-оздоровчого характеру, а саме 153,0 млн. крб., що становить більш 50% до загальної суми капіталовкладень. Цю настанову збережено і щодо 1933 р., де в запроектованих контрольних цифрах намічається на санітарно-технічні заходи 66,4 млн. крб., або 56,5% до всієї суми капіталовкладень.

По областях найбільша питома вага капіталовкладень на санітарно-оздоровчі потреби припадає на Донбас. Донбас до революції був розповсюдником різних епідемій через ті кричущі умови, в яких жили там робітники, а надто через житло-комунальні умови: землянки на подобу звірячих барлогів замість квартир, вигрібники замість каналізації, брудна, кепсько очищена вода замість здорової і гігієнічної питної води і т. д.

За роки революції Донбас має великі досягнення з санітарно-профілактичного погляду, але все ж і тепер ще не можна вважати що це завдання уже розв'язане, бо, не зважаючи на чималі зрушення в цій царині (побудова каналізації в багатьох містах, проведення водогонів тощо), Донбас досі становить ще серйозну загрозу щодо епідемій.

Намічені заходи 1933 року повинні сприяти дальшому оздоровленню Донбасу. Під кінець 1933 р. буде збудовано ряд нових водогонів. нових каналізацій, поширяться мережу асенізаційних обладнень тощо.

З вищенаведеної таблиці ми бачимо також, що чималу увагу приділялося на Україні таким проблемам, як поширення трамвайного господарства (53,3 млн. крб.), електробудівництво (55,36 млн. крб.) і впорядженість (75,8 млн. крб.), що мають величезне значення у поліпшенні побуту трудящих мас.

Звернімося тепер до аналізу підсумків в окремих галузях комунального господарства на Україні.

Водогін. Водогінне господарство України перейшло до нас від дореволюційного часу у дуже зношеному і відсталому стані як щодо

кількості водогонів, так і щодо їхньої потужності. Загальна кількість водогонів по всій Україні до революції становила 49, а потужність їх — 201770 тис. кубометрів.

За 15 років число водогонів виросло до 72, тобто збудовано 23 нових водогонів, що дає зростання на 47% проти дореволюційного часу, а потужність їх збільшилася на 136401 тис. кубометрів, або 68,5%. У тому числі 21 водогін реконструйовано, тобто значно поширено, збільшено потужність їх на 98.220 тис. кубометрів.

Набагато виросла розвідна мережа водогінного господарства. Довжина розвідної мережі 1925 року становила 1693 кілометри, на початок першої п'ятирічки 1907 км, на кінець 1932 року — 2565 км, тобто збільшилася проти 1925 р. на 872 км, або на 51,5%.

За першу п'ятирічку збудовано нової мережі 658 км, або 34,5% всієї мережі, наявної на початок п'ятирічки.

Кількість домових прилучень збільшилася за першу п'ятирічку на 7.106, тобто на 18,8%. Кількість води на одного мешканця на добу становила 1925 р. 13,1 літра, на початок першої п'ятирічки 13,9 літра і під кінець 1932 року — 20 літрів, тобто збільшилася проти 1925 року на 53%, а за першу п'ятирічку — на 44%.

Кількістю водогонів за дореволюційного часу на першому місці стояла Харківська область (15), на другому — Київська (10), на третьому — Дніпропетровська (8) і на четвертому — Одеса (7). Потужністю перше місце належало Одеській області (93,439 тис. кубометрів), друге — Київській (41,521 тис. кубометрів), третє — Дніпропетровській (39,245 тис. кубометрів) і четверте — Харківській (16,748 тис. кубометрів).

Отже, Харківська область, і зокрема місто Харків, були в гіршому стані, ніж інші області України. А тепер потужність водогінної мережі у Харківській області становить 67,561 тис. кубометрів, що становить зростання на 303,4% проти дореволюційного часу. А кількістю водогонів Харків лишається на першому місці (19), потужністю Харківська область з четвертого місця поки що перейшла на третє місце після Одеської (97,349,5 тис. кубометрів) і Київської (74,018 тис. кубометрів) областей.

Велике зрушення у кількості й потужності водогонів є у всіх областях України, а також і в АМСРР. Ось, наприклад, водогінне господарство у Дніпропетровській області виросло підприємствами на 62,5% і потужністю на 33,1% проти дореволюційного часу; у Київській області підприємствами на 80%, а потужністю на 78,3%; в Одеській — підприємствами на 13,4%, потужністю на 4,2; у Вінницькій — підприємствами на 60%, потужністю на 200% і АМСРР — підприємствами на 200%, потужністю на 64,1%.

Як бачимо, водопостачання набуло величезного розвитку за 15 років Жовтня на Україні. При цьому треба особливо підкреслити ту боротьбу, яку провадили за розв'язання надзвичайно важкої проблеми водопостачання Донбасу, — це завдання розв'язане цілком успішно.

1930 року закінчили будувати Вседонецьку магістраль і з 1931 р. розпочали прилучати до неї міста. До 1932 року включно прилучено понад 10 міст. 1933 року намічається прилучити Горлівку, Маріюпіль, Рикове і Червоний Промінь. Крім того, в Луганському і Краматорській будуть закінчені 1933 року артезіанські колодязі.

Довжина розвідної мережі в Донбасі збільшиться 1933 року на 103 км, довжина водоводів — на 33 км, і резервуарів — на 17800 кубометрів. Отже, під кінець 1933 року водопостачання Донбасу стане ще краще.

1933 року намічається також рішучий поворот і у водопостачанні Харкова: передбачається закінчити будівництво першої черги водогону

Північного Дінця, що збільшить потужність харківського водогону на 17.000 кубометрів і, крім того, набагато поліпшить і саму якість води.

Каналізація. Щодо каналізації дореволюційна Україна була у виключно важкому стані і кількістю споруджень і довжиною каналізаційної мережі. Спадщина, що дісталася нам, була така важка, що, не зважаючи на ряд нових каналізаційних споруджень і на чимале поширення каналізаційної мережі, зроблених починаючи з 1923 року по цей день, проблема каналізації України залишається і досі дуже актуальною.

Каналізаційна мережа до 1923 року становила 457 км, а під кінець 1932 року дійде до 578 км, тобто збільшиться на 121 км, або на 25,9%. За першу п'ятирічку прокладено нової мережі 64 км, або 12,5% до наявної мережі на початок першої п'ятирічки. Стічної рідини на одного мешканця за рік перепущено 1923 року 19,8 кубометрів, а під кінець 1932 року — 28,2 кубометра, тобто зі збільшенням проти 1923 року на 47,3%.

Поруч чималого поширення каналізаційної мережі збудовано нову каналізацію у Харківській області (Полтава) потужністю на 2500 км і розпочато будівництво каналізацій у Луганському, Сталіному, Макіївці і Ворошиловському, тобто в Донбасі, де за дореволюційних часів каналізації зовсім не було.

За контрольними цифрами на 1933 рік намічається закінчити каналізаційні роботи першої черги у Донбасі у вищезазначених містах, а також розпочати будівництво нових каналізацій у Горлівці, та Маріуполі. Каналізаційна мережа в Донбасі збільшиться 1933 року на 27,1 км, а довжина колекторів — на 16,6 км, що не тільки введе Донбас у шергу каналізованих областей, а й визначить досить велику питому вагу проти деяких інших областей України.

Тепер питома вага областей потужністю каналізації становить таку картину (у відсотках): Одеська, область — 39,8, Харківська — 30,0, Київська — 28,4, Дніпропетровська — 1,8.

За контрольними цифрами на 1933 рік намічено поширити, реконструювати наявні і побудувати нові каналізації. Зокрема побудувати нові каналізації, крім Донбасу, намічено у Дніпропетровській області (Запоріжжя), реконструювати і поширити — в Києві, у Дніпропетровському і в Харківській області.

По всій Україні план передбачає збудування 9 нових каналізацій, реконструкцію й поширення 5 підприємств, прокладення 58,1 км. нової мережі і, крім того, вишукові роботи в десяти містах.

Наскільки ми пішли вперед у каналізуванні України проти дореволюційних часів, стане ясно, якщо взяти до уваги, що на всю Україну 1917 року каналізація була тільки в 4 містах.

Міський пасажирний транспорт. Надзвичайно швидкими темпами розвивається у нас міський пасажирний транспорт. Пасажирний транспорт складається з: 1) трамваю, 2) автобусного руху і 3) водного транспорту, що набув свого розвитку у нас тільки за останні 2 — 3 роки.

Трамвай. Будівництво нових трамваїв, реконструкція й поширення наявного трамвайного господарства почалося на Україні з 1929 р. Не зважаючи на порівняно короткий строк, досягнення в розвитку трамвайної мережі величезні.

У дореволюційній Україні тільки 9 міст мали трамваї з досить обмеженим кілометражем колії (552 км.), з яких 75% припадали на 2 міста (Одеса і Київ). У Харкові ще 1917 р. велику частину міста обслуговував не електричний трамвай, а кінка.

Трамвайні колії будували по всіх містах дореволюційної України тільки в центральних частинах міста, тобто вони обслуговували буржуазію. Робітничі околиці з розташованими на них заводами і фабри-

жами, як загальне правило, трамваю не мали. Господарі трамвайних підприємств, головню чужоземці — концесіонери, ганяючись за максимальним прибутком, не бачили прибуткових перспектив у будівництві трамваїв у робітничих районах. У центральних частинах міст кількість пасажирних перевозів обіцяла їм кращі вигоди.

Трамвайний парк складався з 1064 вагонів на всю Україну, тобто дорівнював приблизно тій кількості вагонів, яку мають тепер тільки Одеса і Київ. Трамвайні вагони експлуатували понад крайню норму, через що зношеність їх дійшла до такої міри, що понад 50% вагонів по всіх містах України після революції були замінені на нові.

Тепер на Україні трамвай є в 14 містах при чому 5 нових трамваїв збудовані в Донбасі. Загальна довжина трамвайної колії по Україні становить 826,5 км., тобто збільшилася на 49,5% проти дореволюційних часів, а число вагонів з 1064 виросло до 1780, тобто на 67%. Кількістю місць зростання ще більше, якщо взяти на увагу, що нові трамвайні вагони проти дореволюційних мають майже удвоє більше місць.

Поруч побудови нових трамваїв у Донбасі наявну трамвайну мережу на багато поширено: загалом у 8 містах на 128,35 км і на 417 вагонів.

Крім того, цілком перешиито звужкої на широку трамвайну колію в Харкові з заміною всіх старих вагонів, розпочато перешивання трамвайної колії в Дніпропетровському.

На багато виросла кількість перевезених пасажирів, що видно з такої таблиці:

Кількість перевезених пасажирів (у тисячах)

	1929	1930	1931	1932
По Україні	286.000	429.000	577.000	800.000
% з росту	26	50	35	39

Число поїздок на одного мешканця за рік пересічно по всій Україні збільшилося з 125,4 1927-28 р. до 294,6 поїздок 1932 р.

Намічуваний контрольними цифрами на 1933 рік дальший розвиток трамвайного господарства спричинить ще більше зрушення в трамвайному будівництві. Загальна сума капіталовкладень у трамвайний транспорт 1933 р. проектується в розмірі 17,9 мл. крб.

Але щоб досягнути наймаксимальнішого ефекту, не досить спиратися на одно лише нове і реконструктивне будівництво. Треба раціоналізувати і самий трамвайний рух. А з цього боку у нас не все гаразд.

Треба пам'ятати, що масовий пасажирний транспорт, в тому числі трамвайний зокрема, як один з основних видів цього транспорту, в умовах соціалістичного будівництва набуває виключної ваги. Від правильного графіку рухів, від швидкості перебігів, від коефіцієнту використання вагонів і т. ін. залежить зростання перевозів, заощадження часу, а значить і ефективність трудових процесів. Досить сказати, що за перевозу 500 млн. пасажирів на рік, коли б кожному пасажирові пощастило заощадити хоч 5 хвилин на день часу, то ми мали б економію загальну в 4 мільйони чоловіко-днів, що дорівнюється річній роботі заводу з 10—15 тисячами робітників.

Тим часом спостереження над роботою трамваїв на Україні показують, що до врегулювання трамвайного руху ми ще серйозно не взялися. Рух марок відбувається без твердих графіків, самопливом. Вагони одної марки або рухаються „гуськом“ один за одним, або дають довгий розрив. Швидкість перебігу нерівномірна. Зупинки надзвичайно

довгі і коливаються пересічно від 1 до 2 хвилин (замість нормальних кількох секунд). Територіальне розміщення самих зупинок теж не завжди правильне. Соцзмагання й ударництво ще не досить проникли в гущу трамвайників і т. ін.

XVI-ий рік Жовтня і початок другої п'ятирічки мусять стати поворотним етапом у поліпшенні трамвайного руху, поглибленні раціоналізаторських заходів. Самого поширення фізичного обсягу трамвайного господарства, певна річ, не досить.

Автобусний рух. Автобусний транспорт на Україні, як по всьому Союзу, розвинувся тільки за пореволюційного періоду. Дореволюційна Україна, як і дореволюційна Росія загалом, зовсім не знали автобусного руху як виду масового пасажирного транспорту.

Тепер автобусним транспортом охоплено понад 25 міст на Україні. Загальне число машин в експлуатації становить близько 200.

Автотранспорт здобуває собі належне місце як спосіб масового пересування, що видно із зростання рік-у-рік кількості перевезених пасажирів на Україні.

Кількість перевезених пасажирів (у тисячах)

	1928-29	1930	1931	1932
По Україні	19000	24400	23800	25000
Пересічне число поїздок на 1 мешканця	8,7	9,8	8,7	8,5

За контрольними цифрами на 1933 рік число перевезених пасажирів має збільшитися до 95.000 тис., а пересічне число поїздок на 1 мешканця до 8,5.

Водний транспорт. Цей вид міського пасажирного транспорту на Україні наймолодший. Мова мовиться про використання річок у тих містах, де вони є, для водного міського транспорту. Останніми роками дослід, зроблений у Києві, Миколаєві і Харкові, дав добрі наслідки. За об'єкти транспорту правлять моторні човни, катери, яхти і навіть пароплави.

Кількість перевезених пасажирів рік-у-рік зростає, і водний транспорт з часом може стати серйозною підмогою суходільному міському транспортові.

Щоб форсувати його розвиток, контрольні цифри на 1933 рік намічають організацію водного транспорту у Харкові, Дніпропетровському, Запоріжжі та Одесі.

Лазні і пральні Чималі досягнення є в розвитку такої важливої парини комунального будівництва, як лазні та пральні. Лазні і пральні мають величезне санітарно-гігієнічне значення. Одночасно розвинена і добре поставлена мережа комунальних пралень звільняє жінку від домашніх турбот, даючи їй реальну можливість активно увімкнутися у громадське і виробниче життя.

Комунальні пральні—це дитина Жовтня, це памолодь нового побуту. За дореволюційних часів усі пральні були виключно кустарного типу, при чому своїми цінами вони були приступні тільки заможним шарам. Увесь тягар обслуговування робітничої маси пранням падав виключно на жінок робітників. Це в кращому разі, а в гіршому—робітник зношував свою білизну до того, доки вона не ставала потворно брудним лахміттям. А як наслідок цього—масові епідемічні захворювання.

Тепер робітничу масу обслуговує мережа механічних комунальних пралень, що працюють на 2—3 зміни. Ці пральні здебільшого будують поблизу заводів у робітничих районах і частенько при лазнях, утворюючи так званий лазнепральний комбінат. 1932 року таких пралень на Україні є 15, перепускна спроможність їх—19.900 кілограмів білизни

на зміну. 1933 року число пралень має збільшитися до 43, а перепускна спроможність їх буде доведена до 52200 кг на зміну. Таке велике зростання, намічуване 1933 року, дасть можливість не тільки ширше охопити обслуговування трудящих мас механічним і доброякісним пранням білизни, а й мусить на багато зменшити час прання, який тепер ще досить великий (пересечно від 8 до 14 днів).

Белике зрушення є і в лазневому будівництві, як у кількісних, так надто і в якісних показниках. До революції на Україні було тільки 79 лазень, розрахованих на 6517 місць на годину. Тепер на Україні є 190 лазень на 12860 місць в годину. Як бачимо, число лазень і число місць у них за пореволюційного періоду майже подвоїлося.

Та річ не тільки в цьому, а в тому, що саме будівництво лазень провадиться в зовсім іншому профілі. Старі дореволюційні лазні будували примітивним способом, розрахованим в основному на систему миття паренням і шайками. На сучасний погляд медицини такий спосіб миття є незадовільний. Теперішні лазні мусять мати вдосконалене технічне устаткування, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, до яких стосуються: душеві установи, протічні басейни, фізкультурні установи тощо.

Ось чому поруч будування на Україні нових лазень довелося ліквідувати понад 16 старих лазень, визнаних тепер зовсім непридатними для користування. На тій же підставі до 10 лазень скорочено в обсязі і до 2 десятків поширено. Отже, старе лазневе господарство зазнало або ліквідації або поширення, і в основному значна частина наявної мережі лазень цілком оновлена відповідно до сучасних вимог санітарії та гігієни.

Не треба доводити, яке величезне профілактичне значення мають досягнуті успіхи у лазне-пральному будівництві.

Треба додати, що oprіч будівництва лазень за останні роки на Україні організовано мережу літніх душів, що перепускають досить багато людей, а з 1933 року в Харкові, як перша спроба, будуть функціонувати утеплені душеві установи, що буде додатковим знаряддям гігієни. Поширення лазень позначилося і на числі помивок.

Слід відзначити, що перелічені підсумки лазневого будівництва становлять досягнення тільки лінією комунального господарства; але будівництво лазень і в такому ж обсязі іде і лінією промисловости, лінією Червоного Хреста, Наркомшляху тощо. Крім цього, більшість нових великих будинків мають ванни. Все це, звичайно збільшує загальне число помивок.

За контрольними цифрами на 1933 рік у будівництво лазень буде вкладено додатково 10,4 млн. крб. лінією комунального господарства, з яких на Донбас припадає 3,9 млн. крб., або близько 37,5%. Намічається збудувати в Донбасі 15 бань на 1796 місць за годину.

Отже, 1933 року у лазневому господарстві відбудеться ще більше зрушення, а слідом за цим зміцнення санітарно-гігієнічного стану країни.

Міське енергетичне господарство. Одно з найбільших досягнень в царині комунального господарства є величезні успіхи електробудівництва. Успішно розв'язувана проблема електрифікації всієї країни яскраво відбилася і на міському електробудівництві. Те, що зроблено за 15 років Жовтня в цій царині, як обсягом, так і темпами—незрівняне з тим, що було й робилося за дореволюційних часів.

Колосальне зростання електростанцій та їх потужности є найяскравіший показник величезного розгортання комунального будівництва в цілому, а також місцевої промисловости, що живиться струмом міських електростанцій.

За дореволюційних часів на Україні було 53 міських електростанцій потужністю на 13088 квт. Тепер на Україні є 197 електростанцій потужністю на 55.800 квт.

В обласному розрізі вони розподіляються так (числівник означає число станцій, знаменник—їхню потужність):

Області	Було до революції	Тепер	Зростання у %/о проти дореволюційного часу
Харківська	15/4490	42/13844	180/208,2
Донецька	4/2350	16/8009	300/240
Дніпропетровська	6/956	25/4696	317/395
Київська	8/1620	38/9001	375/455
Одеська	7/1273,5	34/13322	385/946,1
Вінницька	12/2293,4	39/66333,3	225/189
АМСРР	1/110	3/294,5	200/168

Як бачимо, загальне число міських електростанцій до революції дорівнює майже тому числу станцій і їх потужності, яке на сьогоднішній день є тільки в одній Харківській області. Революційні роки внесли, отже, колосальне зрушення в цій царині.

Грунтовно змінилося не тільки лице енергетичної мережі міського господарства, а й лице споживача. За дореволюційних часів електроенергією обслуговувалася переважно буржуазія, а тепер електричні проводи пересікають і робітничі околиці, „лямпочка Іллічева“ засвітилася також і на селі. Це одно з величезних досягнень Жовтня.

Здорове електричне світло замінило каганці в робітничих кратах, ліквідувало каганці на селі. Але це, звісно, не все, що може і мусить дати електричний струм трудящим соціалістичної країни. Він може і мусить дати енергію широкій мережі електроустановок обслуговувати домашні потреби, і це може стати серйозним чинником у подальшому визволенні жінки, в ліквідації тих примітивних старовинних знарядь домашнього вжитку, що міцно ще сидять у нашому побуті, закабальючи жіноцтво важкою працею, відриваючи його від виробничого й громадського життя. Найголовніше те, що електрифікація наших побутових потреб форсуватиме усупільнення усіх видів і форм нового побуту і приведе до певного і справжнього розкріпачення жінки.

Нарешті, одним з серйозних поворотних етапів у справі максимального збільшення обсягу електроенергії для потреб міського господарства є включення цілих міст і районів у потужні районні електростанції. Такими містами на Україні є Харків, що чималою частиною живиться з Есхару, Дніпропетровське, що дістає струм від шойно збудованого велетня Дніпрельстану і т. д.

Проте, послідовний перехід до великих електростанцій районного масштабу не може виключити з експлуатації наявне число міських електростанцій, що їх енергія ще багато років мусить бути підмогою для нашої промисловости, для людности. Більше того, електроенергія потрібна нам у такому обсязі, що не виключає на сьогоднішній день і дальшого будівництва міських електростанцій, надто в тих містах, що через територіальні умови їх не можна прилучити до потужних районних електростанцій.

Разом з тим обсяг потрібної нам електроенергії має збільшитися також у зв'язку з розв'язанням проблем теплофікації і газифікації міст, що відкривають ще непочатий край роботи у цій справі, не зважаючи на деякі зрушення, що вже намітилися.

Міська упорядженість. У справі упоряджености комунального господарства маємо також чимало успіхів. Лице українських міст проти дореволюційних часів буквально змінилося так, що й не пізнати. Це

зовнішнє перетворення надто помітне у великих містах і зокрема в українській столиці, в м. Харкові.

Ще недавно Харків мав на ряді прилеглих до центральних частин міста вулиць найпримітивніші тротуари і мостинці і то до краю зношені, а робітничі околиці цілком грузли у непролазних болотах і потворній „пурзі“ від бруду й пилу. Тепер Харків більше, як на половину одягнувся в асфальт і брук. Робітничі райони зовсім змінили своє лице. Значна частина має асфальтові тротуари й добре вимошені мостинці. Поступово ліквідується розрив між упорядженістю робітничих районів і центральних частин міста, що свідомо створювала буржуазія за до-революційних часів, дбаючи тільки про вигоди і зовнішню впорядже-ність тих частин міста, в яких вона будувала свої особняки і хороми, своє житло.

На 1-ше січня 1932 року замощено по всій Україні 2201 км, у тому числі по Донецькій області 367 км, Харківській — 538 км і Дніпропетровській — 252 км. Замощення такої величезної довжини ву-лиць досить яскраво говорить про ту важку спадщину, що дісталася нам від революційних часів і про те зрушення, що є у справі мощення українських міст.

За найяскравіший об'єкт мощення 1932 року був збудований у Харкові єдиний на всю Європу своїм обсягом майдан імені Дзержин-ського, який справді є гордощі української столиці.

Зрушення у царині мощення, проте, не є єдиними досягненнями у справі впорядженості. Великі успіхи є і в розвитку зеленого будівниц-тва міст. Кільцем зелених насаджень охоплені тепер майже всі міста України. На 1-ше жовтня 1928 року загальна площа зелених насаджень у містах становила на Україні 1402 га, що давало на одного мешканця 4,18 кв. метра пересічно. На перше січня 1933 року загальна площа міських зелених насаджень становитиме 4825 га, тобто збільшиться проти 1928 року майже в 3,5 раза (на 238%).

Найбільша питома вага зеленого будівництва припадає на Донбас як найбільший робітничий індустриальний центр України. Це говорить про велику увагу до упорядження робітничих районів.

Зелене будівництво в містах не обмежується, проте, одними зеле-ними насадженнями вулиць, а розвивається також лінією будування парків культури й відпочинку за активної участі профспілкових органі-зацій. Парки культури й відпочинку у Харкові, Дніпропетровському, Донбасі і т. д. мають величезний успіх серед трудящих, як огнища масового політичного виховання у єднанні з розумними розвагами.

У справі упорядженості є величезний успіх також і лінією сані-тарного очищення міст. Це питання має історичне значення, бо від доброго налагодження очищення на багато залежить успішність боротьби з епідемічними хворобами. На Україні боротьба за очищення міст на-буває виключно важливого значення, бо саме звідси беруть свій поча-ток всілякі епідемії через надзвичайно кепський стан асенізації, в якому вона дісталася нам від дореволюційних часів. Надто важкий стан з-цього погляду був і ще тепер є в Донбасі. Ось чому питомою вагою капіталовкладень в асенізаційне господарство Донбас посідає перше місце. Ця увага не послаблена і контрольними цифрами на 1933 рік.

До революції очищення провадилося тільки в 40 українських містах. Тепер очищенням охоплено понад 100 міст. До революції в асенізаційних об'єктах було 834 коней, а тепер 2617, тобто в 3 рази більше, при чому в Харкові, крім того, працює 6 асенізаційних авто-цистерн. 1933 р. автоцистерни працюватимуть і в інших містах України, що збільшить темпи санітарного очищення, бо автоцистерни можна ви-користовувати і вдень, а не тільки вночі, як кінний обоз.

II. Житлове будівництво

Розмах житлового будівництва за пореволюційного періоду, що на багато перевищує будівництво за дореволюційних часів, геть розвіяв сподівання наших класових ворогів та їхніх агентів на неможливість розвитку житлобудівництва без домовласників, без інституту приватної власності на будинки.

Навпаки, те розгорнення житлобудівництва, як обсягом, так і капіталовкладеннями, що розпочалося після революції, не було під силу ніякому приватному будівництву.

Тільки соціалістична держава зі своїм плановим господарством, з бурхливо ростущим народним прибутком, що цілком іде на задоволення і розвиток культурних і народно-господарчих потреб людности, потреб трудящих мас, — тільки соціалістична держава в силі була за активної участі житлокооперації розгорнути таке грандіозне будівництво, яке ми маємо в революційні роки.

У нас нема ні одного міста, в якому б тою чи тою мірою не йшла б кипуча будівнича робота. Основний показник зростання житлобудівництва є динаміка капіталовкладень.

Капіталовкладення в житлобудівництво УСРР (в млн. крб.)

Роки	1928	1929	1930	1931	1932
Сума	85,2	104,6	154,0	218,3	257,6
% до попереднього року	—	122,7	147,2	141,8	117,7

Як бачимо, проти 1928 року сума капіталовкладень збільшилася майже в 3 рази. За контрольними цифрами на 1933 рік загальна сума капіталовкладень в житлобудівництво по всій Україні намічається в 292,0 млн. крб., тобто зростає проти 1928 року на 343% і проти 1932 року на 10,4%.

Щодо фізичного обсягу нового житлобудівництва, то зростання його має такий вигляд: (табл. 1, на стр. 121).

Отже, нове житлобудівництво в матеріальному обсязі проти 1923 року збільшилося за 1932 рік на 920%, тобто більше як в 10 раз, а проти початку першої п'ятирічки на 77%.

Привертає до себе увагу прогресивно ростуще житлобудівництво лінією державних органів і кооперації та прогресивно зменшуване приватне житлобудівництво, зовсім ліквідоване 1932 року.

Величезних успіхів досягнуто у житлобудівництві Донбасу. З 38,1 тис. кв. метрів 1923 року, що здається тепер смішною цифрою, житлобудівництво в Донбасі на протязі 1932 року виросло до 1028 тис. кв. м., що становить зростання близько в 30 раз. За контрольними цифрами на 1933 рік у Донбасі буде збудовано майже стільки ж, скільки і 1932 р. (1100 тис. кв. м.), що за питомою вагою капіталовкладень до всієї України становить до 47%.

Не зважаючи на бурхливий розвиток житлобудівництва, душева норма ще далека від санітарної норми. Зокрема в Донбасі 1933 року, мимо величезні капіталовкладення, житлова норма збільшиться тільки з 4,5 кв. метрів до 4,7 кв. м.

Такий стан пояснюється надзвичайно бурхливим зростанням міської людности, за яким житлобудівництво не встигає. Наведемо деякі дані, що характеризують це зростання. 1897 р. міська людність теперішньої України становила 3,1 млн. чолов. 1927 року вона виросла до 4,9 млн. чол., тобто за 30 років збільшилася лише на 1,8 млн. чолов. або на 58,1%. На 1-ше січня 1933 р. міська людність становитиме 6,8 млн. чол., тобто за 6 років зросте на 1,9 млн. чол., або на 38,8%.

Таблиця 1

Нове житлове будівництво по міських селищах УСРР.

(в тис. кв. метр.)

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	Разом	Структ. % ⁰ / ₀
УСРР	162,4	268,3	437,2	750,7	1039,6	987,3	1025,5	938,4	1534,0	1807,0	8950,1	100%
В т. ч.: державне	37,9	88,3	219,9	326,2	398,0	284,9	388,0	545,6	1185,3	1468,3	4942,1	55,1
кооперативне	—	3,2	32,2	45,5	91,8	129,3	158,7	134,2	248,7	338,7	1182,3	13,2
приватне	124,5	176,8	185,1	379,0	549,8	573,1	478,8	258,6	100	—	2825,7	31,7
Долбас	38,1	71,2	167,6	344,8	386,6	373,1	376,3	448,0	921,2	1125,1	4252,0	100%
В т. ч.: державне	24,4	41,5	121,0	205,7	214,5	136,4	218,3	334,6	768,6	905,0	2970,0	70,0
кооперативне	—	—	2,4	2,7	18,1	35,5	37,9	33,0	125,0	220,1	474,7	11,0
приватне	13,7	29,7	44,2	136,4	154,0	201,2	120,1	80,4	27,6	—	807,3	19,0

По окремих районах України динаміка зростання міської людності за останні роки дає таку картину (в тис. чолов.):

Області	На 1-ше січня 1927 р.	На 1 січня 1933 р.	Зростання у %/о
Донецька	897	1740	94,0
Дніпропетровська	551	980	78,0
Харківська	1075	1438	34,0
Київська	1106	1180	7,0
Одеська	759	917	21,0
Вінницька	446	417	6,8
АМСРР	55	85	54,2
Разом по Україні .	4889	6757	38,8

Помітно поліпшуються якісні показники нового житлобудівництва, що видно з такої таблиці (табл. 2, стр. 123).

Як бачимо, на багато виріс середній розмір житлоплощі на окрему домобудівлю, виріс відсоток кам'яних будов, що становить пересічно 70% усього обсягу житлобудівництва, і на багато збільшилася корисна житлова площа будинків, що доходить пересічно до 75%.

З цієї таблиці видно також і те, що приватне житлобудівництво, що було до 1932 р., являло собою головно індивідуальне будівництво невеликих обсягів, і при тому не для експлуатації, про що говорять якісні показники цього будівництва.

Тепер дрібне індивідуальне будівництво майже припинилося, бо ті, що його провадили (головно робітники), переконалися, що доцільніше вкладати свої заощадження в житлокооперацію і мати можливість оселитися у багатоповерхових цілком упоряджених будинках. Це краще ніж карликові індивідуальні будиночки, в яких просто з технічних умов і через обмеженість матеріяльних можливостей не можна устаткувати нові санітарно-гігієнічні устави, які б відповідали побутовим і культурним потребам людності.

Цікаво приглянутися до динаміки зростання міського житлового фонду в цілому і до його розподілу по основних каналах користувачів (табл. 3, на стр. 124).

Як видно з наведеної таблиці, крива житлового фонду України до 1-го січня 1930 р. була нижче від дореволюційної; це пояснюється знищенням близько сотні тисяч будинків в результаті громадянської війни та навали інтервентів, що становить значну розмірами житлову площу, вибулу з користування, яку довелося відновити новим будівництвом. І, не зважаючи на це, уже на 1-ше січня 1932 року крива підноситься різко вверх з величезним позитивним сальдо в розмірі 2582 тисяч кв. м. На 1-ше січня 1933 року це сальдо збільшиться і мусить досягнути 3819 тис. кв. метрів.

* * *

Такі в основному підсумки житло-комунального будівництва на Україні до XV-ої річниці Жовтня. Успіхи цього будівництва надзвичайно великі. Вирішальна роля досягнутих успіхів, як і у всьому, належить правільному ленінському керівництву комуністичної партії.

Велике історичне значення мав новий і ще різкіший поворот у комунальному господарстві після червневої постанови пленуму ЦК ВКП(б) 1931 року.

Підсумовуючи позитивні сторони досягнутих наслідків у житло-комунальній справі, ми одночасно не можемо і не мусимо забувати і про хиби, а хиб у цій царині у нас ще також чимало.

Перша й основна хиб та, що ми ще не досить глибоко запровадили у практичну діяльність комунальних органів і міськрад постанови

Якісна характеристика нового житлового будівництва
по міських селищах УСРР

Роки	Державне		Кооперативне		Приватне		Разом						
	Перес. розмір жилої площі одного будин. (кв. м.)	% кам'яних будівель	% жилої площі в кам'яних будівлях	Перес. розмір жилої площі одного будин. (кв. м.)	% кам'яних будівель	% жилої площі в кам'яних будівлях	Перес. розмір жилої площі одного будин. (кв. м.)	% кам'яних будівель	% жилої площі в кам'яних будівлях				
Україна	1923	101,4	64,0	62,4	—	—	27,0	5,1	5,8	32,4	9,4	19,0	
	1924	115,7	65,9	80,7	174,3	37,9	—	26,8	7,5	9,1	34,9	12,7	35,0
	1925	95,3	65,4	84,1	169,0	41,0	66,7	27,3	10,3	13,6	43,7	24,6	47,5
	1926	97,7	75,0	75,4	108,3	55,3	71,0	27,8	12,6	15,0	42,7	22,9	43,2
	1927	221,0	70,0	60,3	131,3	50,0	78,0	31,0	12,0	15,9	43,5	21,5	41,4
	1928	197,0	66,2	76,0	148,0	77,1	86,7	32,0	12,8	14,4	47,9	19,2	40,5
	1929	277,7	72,6	82,2	240,4	88,7	93,5	34,4	12,4	16,7	63,7	20,6	52,1
1930	254,7	66,5	71,6	583,4	78,7	95,2	35,7	9,0	12,0	98,1	21,6	58,9	
Дон. область	1923-1926	77,0	70,0	75,0	93,8	35,7	46,5	27,3	26,1	27,2	45,8	41,9	54,8
	1927	137,0	100,0	100,0	99,6	75,4	75,8	31,2	25,5	29,4	50,3	36,3	52,3
	1928	130,2	66,4	68,2	94,0	89,1	92,7	28,0	20,8	25,8	46,2	30,1	46,6
	1929	203,0	73,7	81,9	121,0	94,5	91,5	29,0	16,8	21,4	67,7	32,2	63,4
	1930	212,0	67,2	68,8	306,8	73,3	89,1	33,6	14,0	16,3	121,8	38,4	61,2

Таблиця 3

Динаміка міського житлового фонду УСРР

	Ж и т л а п л о щ а (в т и с . к в . м е т р і в)										Струк- тура	На 1-1 1932 р.
	1917 р.	На 1-1 1923 р.	На 1-1 1924 р.	На 1-1 1925 р.	На 1-1 1926 р.	На 1-1 1927 р.	На 1-1 1928 р.	На 1-1 1929 р.	На 1-1 1930 р.	На 1-1 1931 р.		
1. УСРР	32833	29848	29869	29993	30284	30894	31705	32543	33382	34038	35367	36974
До попередн. року .	100	90,9	100,7	100,4	101,0	102,0	102,6	102,6	102,6	102,0	103,9	104,5
До фонду 1917 р. .	100	90,9	91,0	91,4	92,2	94,1	96,6	99,1	101,7	103,7	107,7	112,6
В т. ч.: Державний фонд . .	Відомостей нема			—	—	14335	13295	13541	13829	14709	16597	—
До попередн. року .	"	"	"	—	—	100,0	92,7	101,6	102,0	107,5	111,0	—
Кооперат. фонд . .	"	"	"	—	—	137,7	309,5	454	624,5	739,1	940	—
До попередн. року .	"	"	"	—	—	100,0	224,8	146,7	137,5	118,3	128,5	—
Приватн. фонд	"	"	"	—	—	16421	18101	18548	18928	18535	17830	—
До попередн. року	"	"	"	—	—	100,0	110,2	102,7	102,1	97,9	96,2	—

червневого пленуму ЦК ВКП(б). Багато ще залишається недоробленого, а багато проблем у своєму розв'язанні зачеплено ще поки що поверхово.

Ось, наприклад, всупереч постанові пленуму ЦК ВКП(б), науково-технічне керівництво міським господарством залишається ще на задвірках. Ми ще як слід не взялися до цієї справи.

Постава обліку і плянування ще також сильно шкутильгає. Комунальні органи часто не знають числа людности своїх міст і інших надто важливих даних для правильного складання і опрацювання своїх плянів.

Наші архітектори, прагнучи розв'язати „світові проблеми“ у своїй царині, забувають про „дрібниці“. У нових будинках немає таких конче потрібних простих речей, як комори. Така „дрібниця“ зовсім позбавляє можливості трудящих зберігати городину на зиму і т. ін.

Нарешті, надзвичайно великий і нічим не виправданий розрив маємо між темпами капіталовкладень і фактичним виконанням плянів. Як правило, плянів на всі 100% не виконують, а багато менше. Середнє виконання плянів по всій Україні в комунальному будівництві 1932 р. досягає тільки 82,4%⁰, а в житловому 68,5%⁰. Тимчасом, боронячи свої контрольні цифри, комунальні органи домагаються одержати якомога більше коштів, не виправдуючи ділом своїх домагань.

Ми вступаємо у другу історичну п'ятирічку з міцним фундаментом соціалістичної економіки, завершеним у третьому вирішальному році першої п'ятирічки. Ми вступаємо з грандіозними всесвітньо-історичної ваги завданнями—побудувати безкласове соціалістичне суспільство, подолати пережитки капіталізму не тільки в економіці, а й у свідомості людей і т. д. Одночасно ми вступаємо в другу п'ятирічку з великими успіхами і зрушеннями в житло-комунальному господарстві.

Все це висуває перед комунальними органами ще грандіозніші завдання, ніж були досі, завдання, зв'язані з швидким піднесенням добробуту трудящих мас, реконструкцією побуту тощо. Комунальні органи повинні бути на висоті своєї роботи, щоб по-більшовицькому розв'язати ці завдання.

Треба пам'ятати, що основна настанова червневого пленуму ЦК ВКП(б) залишається дійовою і по цей день:

„У боротьбі за п'ятирічку,—сказано в резолюції пленуму,—за дальші успіхи соціалістичного будівництва, за успіхи соціалістичних підприємств, за поліпшення матеріальнопобутових умов трудящих, за культурне піднесення і охорону їхнього здоров'я, за неухильне зростання реальної зарплати, питань, міського господарства (житло, водопостачання, освітлення, опалення, каналізація, міський транспорт, зовнішня упорядженість, лазні, пральні, громадське харчування) набувають величезної ваги“.

Слід, нарешті, пам'ятати, що комунальне будівництво не є щось самодостатнє. Завдання його безпосередньо впливають з індустріалізації країни. І через те, що скоріше буде ліквідований розрив між бурхливим зростанням промисловості і розвитком житло-комунального господарства, то повніше будуть здійснені великі проблеми другої п'ятирічки, то швидше ми збудуємо соціалізм.

І. Злотник

Радянська охорона здоров'я на Україні до XV-тиріччя Жовтневої революції

„Наслідком здійснення більшовицьких темпів соціалістичного будівництва і ліквідації в основному паразитичних клас уже за першу п'ятирічку ліквідуються основи й джерела експлуатації людини від людини зростає недосяжними для капіталістичних країн темпами народній прибуток, зліквідовано безробіття й злидні (павперизм), ліквідуються „ножиці цін“ і протилежність між містом і селом, рік-у-рік зростають добробут і культурний рівень робітництва й трудяшого селянства, зменшується смертність і швидко зростає людність СРСР...“ Так XVII партконференція схарактеризувала підсумки першої п'ятирічки.

Радянська охорона здоров'я, розвиваючись як комплекс політичних, економічних, соціально-гігієнічних та медико-санітарних заходів, планоно розвиваючись на базі соціалістичного господарства, випередила буржуазну охорону здоров'я й довела переваги соціалістичної системи і в цій галузі культурного й господарського будівництва.

Шляхи розвитку радянської охорони здоров'я визначила програма комуністичної партії:

„В основу своєї діяльності в галузі охорони народнього здоров'я ВКП(б) покладає насамперед здійснити широкі оздоровні й санітарні заходи, що мають запобігати розвиткові захворювань“... „Відповідно до цього ВКП(б) ставить собі як найближче завдання:

1. Рішуче здійснювати широкі санітарні заходи в інтересах трудящих, як от:
 - а) оздоровлювати залюднені місцевості (охорона ґрунту, води й повітря);
 - б) поставити громадське харчування на науково-гігієнічні засади;
 - в) організувати заходи, що запобігають розвиткові й поширенню заразних хороб;
 - г) створити санітарне законодавство.
2. Боротися з соціальними хоробами (туберкульозом, венеризмом, алькоголізмом тощо).
3. Забезпечити загальноприступну, безплатну кваліфіковану лікувальну й лікову допомогу“.

Спробуємо спинитися нижче на вузлових питаннях радянської охорони здоров'я, показати властивості й темпи її розвитку за 15 років.

І

ЦК ВКП(б) у своїй постанові з 18 грудня 1929 року „про медичне обслуговування робітництва й селянства“ вказав:

„Наркомздоров'ям союзних республік ґрунтовно перебудувати всю практичну роботу в галузі охорони здоров'я, чіткіш відбиваючи в ній класову пролетарську лінію...

Поліпшити лікувальну й профілактичну допомогу в промислових центрах, виділивши в окрему групу індустріальні райони (гірничя, металургійна промисловість тощо). У п'ятирічному плані охорони здоров'я окремо забезпечити медичне обслуговування застрахованих". І далі: „Вважаючи на велику нестачу медичної допомоги на селі, а надто для обслуговування бідняцько-наймитських мас, ЦК пропонує Наркомздор'ям союзних республік накреслити план систематичного розширення сільської лікувальної мережі.

Розгортання роботи на селі треба ув'язати з колгоспним та радгоспним будівництвом, що охоплює широкі маси наймитів, бідняків та середняків“.

Під проводом партії у боротьбі за генеральну лінію розвивалася радянська охорона здоров'я. Класовий пролетарський характер—перша й основна відмінна риса радянської охорони здоров'я.

Класовий характер радянської охорони здоров'я виявляється в тому, що сили й засоби свої вона завжди скеровувала на забезпечення перемоги соціалізму над капіталізмом, на зміцнення диктатури пролетаріату. За громадянської війни, за років епідемії—сили й засоби охорона здоров'я скеровувала на допомогу Червоній гвардії та Червоній армії, на боротьбу з епідеміями, що загрожували перемогам Жовтневої революції.

Не зважаючи на опір по-ворожому настроєної частини медпрацівників, на пасивне ставлення інших до організаційного будівництва радянської охорони здоров'я, пролетаріат з кращою частиною медпрацівників організаційно викував радянську охорону здоров'я й здобув блискучу перемогу над епідеміями, як красномовно свідчить наступна таблиця.

Таблиця 1

Інфекції	Зареєстровано хворих на 10.000 людности					
	1913	1920	1922	1923	1926	1929
Висипний тиф	13,2	245,9	139,9	12,2	2,2	1,4
Поворотний тиф	4,3	125,3	196,2	21,5	0,5	0,03
Черевний тиф	38,6	49,6	39,9	12,5	14,4	17,0
Дисентерія	41,5	19,6	20,9	10,2	6,7	6,1
Віспа	4,8	13,7	4,6	1,5	0,03	0,02
Маларія	168,3	—	—	179,6	153,1	58,2

Епідемічні захворювання зменшувались рік-у-рік. Це досягнення ще яскравіш промовляє про перевагу радянського ладу для трудящих, бо країна відбула інтервенцію після імперіялістичної війни, що виснажила її, і все таки за не дуже довгий час зліквідувала пандемії. Інтервенти разом з контрреволюційними силами робили все залежне від них, щоб зруйнувати підприємства і тим зруйнувати господарське життя і, не зважаючи на те, що більша частина людности була майже неписьменна, стояла на дуже низькому санітарному рівні—ми перемогли. Ця перемога залежить від Жовтневої революції, від генеральної лінії партії, що забезпечувала зростання народнього господарства на соціалістичних засадах, розгортання самодіяльності трудящих і нечувано бурхливий ріст політичної активності та матеріального й культурного рівня трудящих.

Звернувшись до другого періоду, ми побачимо, як радянська охорона здоров'я скеровує свою діяльність на допомогу виконанню промфінплану.

У реконструктивному періоді органи охорони здоров'я переводять мережу на систему єдиного диспансеру, висувають нову форму обслуговування робітництва на підприємстві—медсанцех, цей комплексний заклад—частину єдиного диспансеру, яка подає не лише першу допомогу.

Основне завдання медсанцеху на підприємстві—боротися з травматизмом, здійснювати санмінімум на підприємстві, запроваджувати заходи промислово-санітарного характеру, обслуговувати на самому підприємстві побутові потреби робітництва.

Зростання колективізації в сільському господарстві призвело до вжиття багато нових заходів. Вкажемо на бурхливе зростання сезонних ясел, які 1932 року обслуговують півтора мільйони дітей; глибоко увійшло в практику—посилати бригади з кваліфікованих лікарів на роботу під час засівної та збиральної кампаній, організовувати пункти першої допомоги на полі тощо.

Дуже поширилася й поглибилась боротьба за чистоту—прикріпляється лікарів на санроботу до підприємств та установ, опрацьовано санмінімум, провадиться кампанії очищення їдалень, гуртожител, заводських приміщень, устатковано лазнево-пральні загони тощо. І на цьому етапі ми можемо побачити, що охорона здоров'я, як класова організація пролетаріату, долучалася до боротьби за виконання плянів соціалістичного будівництва.

Також дуже цікаво подивитись, якими темпами розвивалася мережа на цілій Україні та в Донбасі—першій вугільній і металургійній базі СРСР. Ці дані мають довести матеріяльний вираз класової політики охорони здоров'я (табл. 2).

Таблиця 2

	Д о н б а с					У к р а ї н а				
	1924— 1925 р.	1928	У 0,0% до 1925	1931	У 0,0% до 1928	1924— 1925 р.	1927— 1928	У 0,0% до 1925	1931	У 0,0% до 1928
Ліжка в лікарнях .	2506	4353	173	9112	209	24035	30932	128	48086	156
Поліклініки . . .	16	25	156	52	200	207	221	107	349	160
Пункти першої допомоги	—	68	—	398	585	927	432	145,4	1481	342,8
Ліжка в постій- них яслах . . .	965	1893	196	11534	609	5449	8311	153	52719	634
Санбаклаборато- рії	6	8	133	27	337	77	124	160	213	170
Число лікарів .	370	1339	360	1996	142,3	—	10250	—	15239	148,7

Наведена таблиця, де подані лише деякі основні елементи медико-санітарної мережі, доводить, що ліжкова лікарняна мережа розвивалася на Україні такими темпами: 1928 р. вона зросла на 28% проти 1925 року, а 1931—на 56% проти 1928.

У Донбасі ліжкова мережа зростала відповідними темпами—73% і 109%.

Якщо поліклініки у цілій країні за три роки 1925—1928 мало зросли числом, то в Донбасі їх побільшало на 50%; 1931 року на Україні був приріст на 60%, а в Донбасі—понад 100%.

Ще виразніш виявляється це, коли придивитися до числа ліжок у постійних яслах, до санбаклябораторій.

Забезпеченість лікарями також дуже зросла у Донбасі, давши по трирічкам приріст на 360 і 142%.

Охорона здоров'я долучилася до боротьби за виконання плянів великого будівництва, вчасно перемкнулася на нові форми роботи, забезпечувала меддопомогою насамперед і повніш провідні ділянки народного господарства,—усе це визначає пролетарську класову лінію охорони здоров'я. Разом з тим треба підкреслити зростання обслуговування застрахованих взагалі.

Але, відзначаючи безперечні досягнення радянської охорони здоров'я, слід не тільки спинитися, але й підкреслити, що не все було гаразд, що й тепер безумовно подекуди класову лінію викривлено.

ЦК ВКП(б) у своїй постанові з 18 грудня 1929 року „Про медичне обслуговування“ дав Наркомздор'ям директиву перебудувати свою роботу так, щоб чіткіш виявляти пролетарську класову лінію. Ця постанова ЦК стала за велику рухову силу у справі перебудови роботи органів охорони здоров'я.

Мережа пристосувала свою роботу до умов сьомигодинного робітного дня на підприємствах.

На підприємствах посилено медпункти, що з них згодом організувався цілком новий тип медсанзакладів—медсанцех. Пункти першої допомоги зросли з 432—1928 року до 1605—1932 року.

Органи охорони здоров'я посилили свою увагу до питань санітарного виорядкування, і наслідком цього РНК України ухвалив постанову про санмінімум.

Чималою мірою зросла ясельна мережа—потужний фактор у справі розкріпачення жіноцтва й долучення жінки до виробництва, у справі реконструкції побуту. У постійних яслах є 80 тис. ліжка, а в сезонних—півтора мільйони.

У сільсько-господарському сектору покращало обслуговування радгоспів та колгоспів, розгорнуто стаціонарні заклади й сезонні: ясла, медпункти, виїзні бригади тощо.

На основі згаданої постанови ЦК ВКП(б) про медичне обслуговування ми можемо відзначити певні досягнення.

Окремо треба відзначити чимале посилення діяльності в галузі санітарного нагляду в підприємствах громадського харчування й в галузі організації громадського харчування на науковій базі.

II

В основу програми партії в справі охорони здоров'я покладено провести широкі оздоровні й санітарні заходи, щоб запобігти розвиткові хороб. Спробуємо перевірити, якою мірою і як саме виконано цей основний програмний пункт партії в галузі охорони здоров'я.

Насамперед розгляньмо мережу.

Таблиця 3

	Динаміка розвитку медико-санітарної мережі			
	1913	1924—25	1931	% росту до 1924-25
Ліжка по соматичних лікарнях	29810	24408	46575	89
Пункти першої допомоги	—	297	1481	389
Поліклініки	—	207	356	72
Консультації жіночі й дитячі	5	353	632	79
Ліжка в постійних яслах	—	5174	52719	867
Ліжка в сезонних яслах	4300		754203	—
Поліжничі ліжка		1087	7275	569
Медсанцехи	—	—	17	—
Тубдиспансери	—	102	142	14
Вендиспансери	—	54	138	150
Дома санкультури	—	20	67	200
Зубкабінети	—	...	1252	—
Дитячі поліклініки та амбулаторії	—	25	62	162
Санлікарі	77	256	1147	336
Санбаклабораторії	8	80	213	176
Санстанції	—	—	107	—
Курортні ліжка		...	12707	—

Ця таблиця доводить, що мережа Охматдиту зростала бурхливими темпами: ліжка в постійних яслах дали приріст у 867%, поліжничі ліжка—445%, консультації—57%, але коли поліжничі ліжка працювали й 1913 року, то консультацій і ясел майже зовсім не було.

У другій групі—санітарній—ми бачимо, що число санлікарів зросло на 336%, санбаклабораторій—176%, а санстанції—цілком нові заклади.

Далі треба відзначити зростання закладів, що обслуговують робітництво на підприємстві: зросли й формуються медсанцехи, медпункти на підприємствах зросли на 389%, у вугільних районах працюють 120 підземних пунктів.

При цих темпах розвитку суто профілактичних заходів, ліжкова мережа зросла тільки на 89%, а поліклінічна на 72%.

Очевидно, що за розвитком мережі, за структурою медико-санітарної мережі переважний напрям був профілактичний. До цього треба додати широкий розвиток дитячих оздоровних закладів.

Та міркувати лише з однієї цієї ознаки цілком не досить, отож звернімось до інших ознак.

Система роботи щодалі більше перемикається на диспансерну методу. Ця метода роботи спочатку заглибилася в протитуберкульозну організацію, далі в охматдितські заклади—консультації, завойовує щораз більше місце в системі проти венеричної мережі та інших спеціальних диспансерах—онко, кардіо тощо, і, нарешті, перетворюється й на загально-визнану методу в системі єдиного диспансеру. Сама організація єдиного диспансеру свідчить про примаг профілактичного напрямку в розвитку медико-санітарної справи в республіці.

У справі диспансеризації, в організації єдиного диспансеру було чимало викривлень. Праві й „ліві“ ухили виявлялися по різних місцях. *Партійні організації засудили ці ухили, і під провозом партії ці ухили переможено.*

Медсанцех—пункт охорони здоров'я—основна провідна ланка в єдиному диспансері. О'єднання всіх медико-санітарних закладів під спільним керівництвом у системі єдиного диспансеру не тільки не послабляє позицій медсанцеху, пункту охорони здоров'я, а навпаки, набагато зміцнює його; це потверджує досвід роботи багатьох заводів: ХПЗ, ХЕМЗ, ХТЗ та інш.

З матеріалів звітів видно, як зростає щороку щепна справа. Поточного року провадимо поспільну ревакцинацію проти віспи, щеплення проти дифтерії, черевного тифу робимо сотнями тисяч тощо.

Дуже поширилася робота санітарного нагляду в усіх галузях, надто в ділянці громадського харчування.

Не претендуючи цілком вичерпати питання в цій статті, вважаємо за потрібне спинитися на санітарній освіті.

Жовтнева революція створила всі передумови для оздоровлення країни. Матеріальна база оздоровлення щороку зростала в міру зростання соціалістичного будівництва. Щоб використати матеріальні можливості, щоб перетворити можливе на справжнє, потрібна мобілізація волі, цілеспрямованості трудящих. Санкультура, ліквідуючи санітарну неграмотність, підносячи санітарно-культурний рівень трудящих, організуючи громадську самодіяльність трудящих круг охорони здоров'я,—мобілізує волю, формує цілеспрямованість на використання можливостей, на перетворення можливого в справжнє. Тут, поруч будівництва нових міст, реконструкції старих, поліпшення комунальної й житлової справи, харчування та інших культурно-побутових умов, дуже яскраво відбивається профілактичний напрям радянської охорони здоров'я.

Чи варт доводити, що жодна капіталістична країна не може поставити так широко санітарну культуру? І хоч не завжди наші методи санкультроботи досконалі, хоч технічні засоби й база не завжди задовільні, все таки ми санкультуру поставили так широко, як жодна капіталістична країна.

Хоч дома відпочинку не належать до системи Наркомздоров'я, не можна не відзначити цієї організації, кажучи про профілактичний характер радянської охорони здоров'я.

Число ліжок по домах відпочинку зросло з 16.559—1928 року до 24.655—1932 року, асигновання головсоцстраху на соціально-побутове обслуговування й меддопомогу зросло з 53 млн. крб. 1928 року до 308 млн. крб. (кругло) 1932 року. Цей величезний зрост до профілактизації бюджету соцстрахування—логічний наслідок розвитку цілої справи радянської охорони здоров'я. Не доводиться казати, що перед революцією домів відпочинку для трудящих не було зовсім.

Радянська охорона здоров'я розгорнула широку мережу оздоровних заходів. На Україні функціонує 13 курортів і 67 санаторій, що у них 1931 року було 129.107 хорих, а крім того—курсівих хорих до 75.000. Разом 1931 року через українські дома відпочинку, курорти, санаторії тощо пройшло 544.577 чол.

Крім того, працює чимала мережа для дітей. Літні заклади 1932 року складаються з 770 оздоровних колоній, 8.473 майданчиків, 381 дитячих санаторіїв тощо. Постійно функціонують 4.738 майданчиків, 225 колоній молоді, 103 постійних санаторіїв т. інш.

Додавши до цієї мережі 80 тис. ліжок у постійних яслах, півтора мільйони ліжок у сезонних яслах, побачимо, яку величезну мережу профілактичних, оздоровних заходів створила Жовтнева революція.

Подібного цьому не тільки не було в царській Росії, але й у сучасних капіталістичних країнах робітництво й селянство нічого подібного не мають і мати за капіталізму не можуть, бо в капіталістичному суспільстві усе слугує панівній класі—буржуазії.

За диктатури пролетаріату—всі оздоровні заходи й наука стають на службу трудящим.

Щоб досить повно оцінити, яке величезне досягнення становлять ці оздоровні заклади, треба нагадати, що всі оздоровні заклади для дітей, підлітків, доми відпочинку й курорти розгорнулися лише за радянської влади. Постанова РНК України, покладаючи на НКОЗ планування оздоровних заходів та контроль їхнього виконання, вивершує пройдений етап і підносить питання оздоровлення трудящих на велику принципову височінь, ставить як чергове завдання точно науково обґрунтувати планування оздоровних заходів.

Лише в країні, що будує соціалізм, де кожна шахта, завод, колгосп правлять за джерело оздоровлення трудящих, можна підкорити єдиному планові оздоровні заходи всіх урядових та закладів.

III

Дуже важливо, підсумовуючи діяльність та будівництво радянської охорони здоров'я до XV-тиріччя Жовтневої революції, хоч би стисло спинитися на питанні про земську медицину.

Те, що багато лікарів вважали радянську охорону здоров'я за прийнятну для них, бо в ній вони сподівалися знайти змогу здійснити свої ідеали, яких вони не могли здійснити в рямцях земської організації, ми це використали й домоглися цим лікарям, які щиро помилялись, довести, що радянська охорона здоров'я ставить собі далеко більші завдання, і що сподіванки „добрих“ земських практичних лікарів з їх допомогою будуть розв'язані „мимохідь“, як пролетарська революція розв'язала мимохідь питання буржуазної революції.

Але в практиці роботи, в процесі боротьби за радянську охорону здоров'я ми натрапляли спроби нав'язати нам земські принципи, ідеалізацію земства. Тут ми мали справу з класово чужою ідеологією.

Зіставляти радянську охорону здоров'я з земською не можна аніяк. Їх можна лише протиставляти, бо ці дві системи зросли на різних соціальних базах, на різних протилежних економічних системах. Робітнича класа свої соціалістичні ідеї виношує в капіталістичному суспільстві, і на другий день після пролетарської революції пролетаріат має свою програму будівництва соціалізму, виношену в капіталістичному суспільстві. Чи можна з аналогії з цим припустити, що земська медицина править за прототип для радянської охорони здоров'я?

Звичайно, ні, бо земську медицину вирощувало поміщицько-феодалне земство, яке охороняв перший поміщик і дворянин—цар.

Опозиція ліберальних земців зрештою не переходила меж ліберальної інтелігентської опозиції, що не наважувалася ставити питання, була неспроможна вказати революційні шляхи до їх розв'язання, так, що зіставляти, казати, що радянська охорона здоров'я народилася з земської медичної організації—не можна.

Земство правило за зняття буржуазно-поміщицької держави, що мало пригнічувати селян. Чи могла в цих умовах зрости справді безплатна кваліфікована загальноприступна допомога?

Медична допомога була справді безплатна. Та... хто подавав цю допомогу? Здебільшого—фельдшери. Ця допомога була другого або третього ґатунку; лікарні будували, щоб подавати невідкладну допомогу, лікар був універсальний, радіус обслуговування—величезний. Таким чином ані неможливий, ані безлошадний користуватись цією допомогою майже не могли.

Буржуазія й поміщики, не зважаючи на дешеву робочу силу, змушені були вживати заходів, щоб хоч трохи зменшити інфекційні та епі-

демічні хвороби, бо навіть короста робила непрацездатними мільйони людей, не кажучи вже про малярію та інші хвороби; та й самій буржуазії загрожували безперервні епідемії. Але навіть ці куценькі заходи йшли паралельно із зростанням злиднів серед основної маси селянства, з періодичними недородами й голодуванням, а це зводило нанівець значення всіх „оздоровчих“ заходів.

У цій сумній картині стираються іноді яскраві ідеї окремих передових практичних працівників земства. Хіба можна якось зіставляти радянську охорону здоров'я, яка розвивається на ґрунті масової соціальної профілактики, й земську? Крім зовнішньої ознаки — лікарської дільниці — внутрішній зміст обох зовсім інший.

Земство існувало трохи не 50 років, радянська охорона здоров'я відзначає свою XV річницю. Розгляньмо таку таблицю розвитку сільської дільничної мережі.

Таблиця 4

Назва закладів	Дільнична мережа					
	1913	1921	1925	1928	1930	1932
Лікарські дільниці	952	1395	1534	1665	1958	2275
З них лікарняних	...	...	...	685	721	830
У них ліжок	...	...	...	11582	13682	21120
Фельдшерські пункти	1008	1086	46	87	133	...
Акушерські пункти	...	...	...	81	137	...
Ліжка в сезонних яслах	4300	...	19200	43400	200000	1500000

Отже, темпи розвитку мережі за радянської влади були на багато разів більші: за 10 років більше ніж подвоїлось число лікарських дільниць, зросла ліжкова мережа. Фельдшерських пунктів 1913 року було 1008, а за часів імперіалістичної війни ще більше, бо лікарський персонал був мобілізований в армію, а тепер фельдшерські пункти, ця медицина другого ґатунку, зійшла майже нанівець. Набагато посилилась пологодопомога на селі, — загалом подано допомоги в 30,7% з усіх пологів 1930 року. Охорона материнства й дитинства на селі на цьому не обмежується: трохи не в усіх районах є консультації, густою мережею розкинулися сезонні ясла. Санітарна організація просунулася на село, меддопомога стала кваліфікованіша, бо на дільницях працюють не тільки по одному лікарю, але й по два, три і більше: 1926 - 27 року ділянок з одним лікарем було 875, з двома лікарями — 338, з трьома і більше — 142.

Так стоїть справа з погляду кількості. Але й з погляду якості, найбільше внесено різких змін тим напрямом, що робота дільничної мережі щодалі більше перемикається на соціалістичні рейки, що оздоровні заходи на селі починають посідати дедалі видатніше місце.

З цього погляду дуже цікава комплексна експедиція 14 дослідних інститутів під проводом Інституту охорони здоров'я до села Остап'є, що має своїм завданням не лише зфотографувати соціально-гігієнічні умови і патологічну ушкодженість сучасного села, але й вивчити оздоровні можливості, які створює колективізація сільського господарства, щоб встановити шляхи, якими ці можливості можна перетворити на дійсність.

Нарешті, наша дільнична мережа відходить від знеосібки, бо ми визначаємо ділянку не за територіальною ознакою, а за принципом

обслуговування провідних господарств—радгоспів та колгоспів. Це, звичайно, не означає, що якоюсь мірою ми ігноруємо інтереси бідноти й середняцтва, які ще не увійшли до колгоспів.

Звичайно, перед нами стало питання про потребу відмовитися від побудови сільської мережі за принципом територіальної ділянки, бо принцип цей в основі своїй має зрігнялівку й знеосібку щодо провідних господарств у районі.

Очевидно, що шлях розвитку сільської мережі лежить у напрямі будівництва переважно при провідних господарствах району з прикріпленням до даних закладів найближчої людности.

Соціальні бази радянської охорони здоров'я й земської медицини не тільки різні, але й протилежні, а тому, природна річ, ці дві системи охорони здоров'я також не тільки різні, але й протилежні.

Багато помилок окремих товаришів у теоретичних і практичних питаннях охорони здоров'я мають своє коріння саме в цій ідеології—ідеології, яка бачить у земській ділянці прототип радянського єдиного диспансеру.

Намагання замінити виробничий принцип, встановлюючи ділянки в роботі єдиного диспансеру, на територіальні, намагання підмінити обслуговування колективу обслуговуванням садиб; намагання поширити диспансеризацію на цілу людність, замість диспансеризувати лише провідні групи трудящих,—усі ці помилки й вилазки класового ворога почасти мають собі коріння в земській ідеології.

Рішуча боротьба з усіма ухилами від генеральної лінії партії, рішуча боротьба з усіма спробами підмінити чітку пролетарську класову лінію лібералізмом забезпечить і надалі успіхи в розвитку радянської охорони здоров'я.

IV

Кажучи про підсумки розвитку радянської охорони здоров'я за 15 років, не можна не спитися на самодіяльність трудящих.

„Оздоровлення трудящих—справа самих трудящих“. І зрозуміло, що оздоровлення праці й побуту—результат успішного соціалістичного будівництва, що його створюють мільйони робітників та колгоспників.

У секціях охорони здоров'я міськрад, у санкомісіях сільрад, у численних комісіях—санкомах, осередках охорони здоров'я, комісіях охорони праці, у товаристві боротьби з алкоголізмом та інших, а нині—в єдиному Товаристві оздоровлення праці й побуту організується й реалізується громадська самодіяльність трудящих.

До цього треба додати великий актив страхових кас, що діяльність їх у суті скерована лише на профілактику, як ми вже казали.

Численні місячники чистоти охоплювали мільйони трудящих.

Наслідком зростання активності мас стало можливо видати постанову РНК України про санмінімум, який є бойова програма дій в справі боротьби за санітарне оздоровлення країни. Санмінімум здійснюють самі трудящі в цеху, жилкоопі, їдальні, і це промовляє про те, що санітарний рівень трудящих чималою мірою піднісся, промовляє за їхню активність. Нічого подібного до організації самодіяльності трудящих не може бути в капіталістичних країнах, бо там відбувається не оздоровлення праці й побуту, але на базі прогресивної експлуатації трудящих їх стан дедалі гіршає. Лише в радянській країні, що буде соціалізм, можливо долучити величезні маси трудящих до справи охорони здоров'я.

V

Дуже важливе також питання—розвиток наукової бази. Радянська охорона здоров'я, звичайно, не могла задовольнитися науковою базою, що існувала на час Жовтневої революції—5 інститутів.

І справді, за 15 років розвитку радянської охорони здоров'я наукові медичні заклади дуже зросли. На 1932 рік працює 52 науково-дослідчих інститутів з 1800 наукових працівників проти 354—1928 року; трохи не половина всіх інститутів—гігієнічні.

Число аспірантів з 54 (1924 р.) зросло до 352 (1932 р.); партійний та робітничий прошарок серед наукових робітників зростає: 1932 року серед наукових працівників маємо членів КП(б)У та ЛКСМУ—14,5%, а серед аспірантів—40%, робітничий прошарок становить 7,7% серед наукових працівників і 30,6% серед аспірантів.

Не беручись тепер освітлювати наукову продукцію наших науково-дослідчих інститутів (це тема для окремих статей), вважаємо за потрібне відзначити лише деякі моменти. 395 опорних пунктів на периферії беруть активну участь у науковій роботі; зв'язок наукових інститутів з робітничими масами через конференції на заводах, через шефство заводів над інститутами щодалі міцнішає і, нарешті, що найважливіше, ми можемо констатувати, що теоретична думка повернулася лицем до завдань соціалістичного будівництва.

Звичайно, дійти усього цього було нелегко, у процесі боротьби з намаганнями „академізувати“ роботу, з чужою ідеологією, з перекрученням, але тепер наші інститути майже обома ногами стали на шлях якнайщільнішого зв'язку з соціалістичною практикою.

Так розвинулась медична наука на Україні могла лише у результаті Жовтневої революції. Тут таки треба відзначити, що мережа підготовки кадрів дуже зросла. Усіх стаціонарних виробничих інститутів працює 26 проти 4 медичних факультетів, що були перед революцією; по них навчається 8.398 студентів, а по медтехнікумах—10.408.

Зросла не тільки мережа підготовки кадрів, змінився склад студентства—по медінститутах навчаються не діти дрібної буржуазії або молоді поміщики: 1932 року робітники й діти робітників складали 43,6%, селяни—19,7%; велика більшість студентів—трудящі або діти трудящих. Чверть усіх студентів—комсомольці.

Відповідно до цілого напрямку радянської охорони здоров'я, зважала змін також підготовка кадрів. Наші інститути диференційовано, вони готують лікарів, а технікуми—середній персонал спеціально для роботи у певній галузі—охматдит, санепід тощо.

VI

Таке зростання організації охорони здоров'я вимагало чималих асигнувань. Наведена нижче таблиця показує, як зростала фінансова база охорони здоров'я.

Асигнування на охорону здоров'я ¹⁾

(у млн. крб.) по всіх джерелах фінансування

Таблиця 5

Джерела фінансування	Р о к и			
	1912	1923 - 1924	1928	1932 план
Місцевий бюджет	21,9	10,9	38,5	108,9
Фонд меддопомоги	—	14,7	50,5	102,4
Держбюджет	1,5	3,2	8,9	16,8
Усього	28,6	33,5	109,3	393,0
У тому числі капіталовкладень	3,4	...	9,9	75,0
Витрати на одну особу (у крб.)	0,74	1,22	3,02	12,24

¹⁾ Без витрат на науку й кадри.

Досить зіставити першу-ліпшу колонку на цій таблиці, щоб упевнитися в цьому. Важливо підкреслити, що витрати на обслуговування застрахованих ще вищі: 1923-24 р. на 1 застрахованого припадало 11 крб. 08 коп., а 1932 року — 32 крб. 64 коп. (без витрат на будівництво).

На 1933 рік накреслено даліше зростання витрат на охорону здоров'я, і витрати на одну особу дійдуть приблизно до 14 крб. 79 коп. Поруч цього, відомості з капіталістичних країн кажуть про дедалі більше скорочення витрат на охорону здоров'я під тиском кризи. Повідомлення кажуть, що лікарні закривають, що серед лікарів панує безробіття. Ця безперспективність примушує багатьох висувати проекти про обмеження приймання до медінститутів.

VII

Закінчуючи п'ятирічку за чотири роки, ми підходимо до XV річниці Жовтня з величезними досягненнями в усіх галузях соціалістичного будівництва, серед них і в ділянці охорони здоров'я.

Радянська охорона здоров'я пройшла славу, поліпшивши облік захворюваності, збільшивши охоплення трудящих меддопомогою, поширивши мережу, організувавши нові форми й відміни закладів, перебудувавши роботу на профілактичних закладах, піднісши санітарно-культурний рівень трудящих. Охорона здоров'я стала за видатний чинник у справі сприяння виконанню промфінпланів. Охорона здоров'я повернулася лицем до виробництва у місті й на селі.

Класова пролетарська лінія чітко відбивається в усій практичній роботі.

Розвинувшись на основі партійних та урядових постанов, охорона здоров'я під проводом партії увиходить у другу п'ятирічку як потужна струнка організація, що й далі зможе виконувати покладені на неї завдання.

Але ці досягнення ніяк не можуть приховувати численних дефектів.

Завдання охорони здоров'я сходять на те, щоб не відставати від темпів розвитку народного господарства, від потреб робітничої класи та колгоспної маси, що швидко зростають. Друга п'ятирічка, за яку партія поставила завданням ліквідувати коріння експлуатації, вивершити побудову безкласового суспільства, набагато піднести матеріальний рівень трудящих — створить ще більші можливості у справі оздоровлення країни. Перед охороною здоров'я стоїть дуже відповідальне завдання використати ці можливості, насамперед — діяти санітарного та епідеміологічного оздоровлення країни медико-санітарними заходами і санітарно-технічними впорядкуваннями країни. Велику роль в справі санітарного оздоровлення має відіграти піднесення санітарної культури.

Також дуже реальні можливості має зменшення загальної захворюваності й тимчасової непрацездатності. Реконструйована промисловість, висока технічна база, зростання технічних знань, чимале поліпшення побутових умов створюють усі передумови для дальшого зниження загальної захворюваності й тимчасової непрацездатності. Перед охороною здоров'я стоїть завдання ще більш загострити свою класову неспівність, посилити діяльність у справі безпосереднього обслуговування робітництва на підприємствах, скерувати на це роботу лікарняної й позалікарняної допомоги, поліпшити й наблизити допомогу надому. Ще більшою мірою кваліфікувати меддопомогу.

Розгорнути роботу охорони материнства й дитинства, посилити побутове обслуговування робітниць, охопити всіх матерів і дітей консультаціями, широкими оздоровчими заходами.

Розгорнути санітарну діяльність у галузі комунальної та харчової справи. Відповідно до цього треба розглядати проблему кадрів з погляду зростання мережі, що готує кадри, а також кваліфікації нових кадрів.

Безперечно, гігієнічна компетенція має весь час зростати, поруч поліпшення й поширення лікувально-профілактичної допомоги, а це вимагає набагато посилити наукову роботу у всіх галузях гігієни, посилити й розгорнути практичні гігієнічні заходи. ЦК ВКП(б) у своїй постанові про медкадри поставив перед Наркомздор'ями завдання: „Вважати за невідкладну справу зміцнити й розвинути в системі наукових закладів Наркомздор'я інститути соціальної гігієни, комунальної санітарії, гігієни праці й професійних захворювань, поліпшивши викладання санітарно-гігієнічних дисциплін з тим, щоб студенти перших курсів всіх факультетів медвишів і технікумів обов'язково вивчали найпростіші методи санітарних досліджень“; тут ЦК виходив „з потреби соціалістичної реконструкції санітарно-гігієнічних умов праці й побуту робітництва та реалізації, як першого завдання, проблеми чистоти“. Ця постанова ЦК виразно й чітко формулює завдання посилити гігієнічну компетенцію.

На тлі зростання величезного комунального й житлового будівництва, будівництва нових фабрик і заводів, нових міст, на тлі зростання матеріального й культурного рівня трудящих мас, проблеми чистоти перетворюються на завдання великої ваги, як соціалістична реконструкція санітарно-гігієнічних умов праці й побуту.

Щоб виконати це, треба, поперше, мобілізувати маси через санітарно-культурну роботу, а подруге, посилити санітарну галузь роботи.

Друга п'ятирічка, відкриваючи великі перспективи в справі оздоровлення трудящих мас, вимагає від органів охорони здоров'я перейти на вищий ступінь соціалістичної охорони здоров'я, а це визначає поруч поліпшення лікувальної справи відповідно до вимог трудящих розвивати санітарно-гігієнічну компетенцію.

У галузі обслуговування колгоспних мас, робітників по радгоспах, трудящих одноосібників завдання сходять на те, що треба забезпечити обслуговування провідних господарств, кваліфікувати та спеціалізувати меддопомогу.

Питання реконструкції охорони здоров'я відповідно до потреб трудящих набирають дуже великого значення. Реконструкція системи має йти напрямом, поперше, посилення соціально-гігієнічних функцій, а подруге, забезпечити медичний вплив у препатологічному стані. Це має призвести до посилення закладів, що виконують санітарну роботу, соціально-гігієнічних відділів по єдиних диспансерах. Поруч поліпшення лікарняної допомоги, має широко розгорнутися мережа типу нічних санаторіїв для різноманітних захворювань.

Разом з реконструкцією системи мають бути розв'язані питання технічної реконструкції.

В основному це розв'язання питань технічної реконструкції треба скерувати на посилення діагностичних засобів, терапевтичної техніки, на те, щоб надати відвідувачам медичних закладів таких умов, які відповідали б збільшеним потребам трудящих.

Одне з найважливіших місць у цілій системі охорони здоров'я посідає масовий робітничий відпочинок—дома відпочинку, туризм, фізкультура, парки культури й відпочинку тощо.

У наших умовах правильна організація масового робітничого відпочинку набирає значення профілактичних заходів, скерованих до зміцнення організму—до піднесення продуктивності праці, набирає значення знаряддя, що має піднести культурний рівень.

Завдання органів охорони здоров'я—забезпечити всі форми масового відпочинку медичним наглядом.

Цього року РНК України поклав на НКОЗ контроль за виконанням широких оздоровних заходів, що їх здійснюють усі урядництва, і складання зведених плянів оздоровних заходів.

Ця постанова РНК України покладає на органи охорони здоров'я великі відповідальні завдання і тим самим дає їм потужну зброю в боротьбі за чистоту, за санмінімум, за оздоровлення умов праці й побуту. Вона вимагає чіткої кваліфікованої роботи органів охорони здоров'я, які повинні зуміти пов'язати оздоровні заходи з потребами трудящих на підприємствах і по районах і з економічними можливостями. Тоді пляни оздоровних заходів будуть реальні. Але разом з тим треба проводити твердий і систематичний контроль, бо ми не раз натрапляємо на прояви опортунізму—недооцінку значення оздоровних заходів, санмінімуму у справі піднесення продуктивності праці.

Проводити чітку класову лінію, організувати роботу всієї мережі на основі шести історичних настанов тов. Сталіна—основні умови для дальшого успішного розвитку охорони здоров'я й долучення до боротьби за вивершення побудови соціалізму.

Ю. Гейман і С. Блейх

Київ на порозі другого п'ятиріччя

Процес соціалістичної перебудови всього господарства Києва, що відбувався не тільки в період першого п'ятиріччя, а й охопив цілий відбудовний період, особливо яскраво відбиває основні шляхи соціалістичної перебудови цілого народного господарства СРСР і України.

У Києві, що в минулому являв собою осередок суто-реакційної буржуазії та дворянства, в Києві з його карликовою промисловістю і незначними кадрами пролетаріату, в Києві, колишньому великому торговельному і фінансовому центрі „Російської імперії“, процес соціалістичної реконструкції позначився чимало на всіх ділянках господарства, на всьому соціально-культурному будівництві, цілком змінивши соціально-економічний профіль міста.

Київ розбещеної реакції, що в казематах Лук'янівської в'язниці втихомирювала перші хвилі революційного руху пролетаріату в 1905 році—цей „контрреволюційний Вавилон часів гетьманщини та німецької окупації“ (Затонський) зробився великим індустріальним центром Союзу та радянської України, показавши небувалі темпи господарського й культурного зростання, значно перевиконавши накреслення першого п'ятиріччя.

Як відбувався цей процес соціалістичної перебудови старого Києва? 1912 року київська промисловість була репрезентована 177 підприємствами з 15,2 тис. робітників; вона давала загалом продукції на 40,4 млн. карб. Співвідношення галузів промисловости характеризуються такими показниками:

- | | |
|---|-------|
| 1) Машинобудівельна й металопромисловість | 15,1% |
| 2) Харчова промисловість | 59,8% |
| 3) Одяг і туалет | 1,1% |
| 4) Будівельні матеріали | 5,1% |
| 5) Інші | 18,6% |

(у % до загального балансу промислової продукції).

У цих цифрах надзвичайно переконливо відбито промисловий профіль передреволюційного Києва. Малопотужна промисловість з переваженням у ній харчової галузі, карликові підприємства і незначні кадри пролетаріату—такі основні риси цього профілю. Але економічна роль Києва в господарстві України не визначалася вагою промисловости міста. Основний напрям економіки Києва перед революцією полягав у широкому розвитку торговельно-посередницьких, транспортних та фінансових функцій. Обслуговування цукрової промисловости, скупченої або в самій Київській губернії, або в губерніях, що тяжили до Києва, правило за точку прикладення основних економічних сил міста. Друге місце в торговельних операціях посідав хліб далі мануфактура, ліс і будівельні матеріали. Отже Київ був великий центр, торговельний

центр, центр великого економічного району, насамперед району цукрової промисловості України, з незначною промисловістю, що ряд галузів її був зорієнтований на постачання цукрової промисловості потрібного встаткування, матеріалів тощо, але в основному простував шляхом освоєння с.-г. сировини для потреб широких кіл буржуазно-чиновницького споживача.

Жовтень спричинився до ґрунтовної зміни буржуазно-чиновницького обличчя міста. Висуваються нові галузі промисловості, що мали піднести технічний рівень цілої київської промисловості, а так само і ряду інших галузів народного господарства Києва та районів, що економічно й адміністративно до нього тяжать (сільське господарство і транспорт). Так відбудовується, але вже на поширеній базі, машинобудівельна промисловість, яка висуває вже за відбудовного періоду ряд нових виробництв цієї галузі. Поряд цього поширюються і виробництва цілком нових для Києва товарів широкого вжитку (одяг і туалет), що мають обслужити ростучі кадри пролетаріату. Ці відбудовні процеси наочно виявилися вже за відбудовного періоду нашого господарства, але особливо розвинулися вони та зміцніли за періоду виконання першого п'ятирічного плану.

Перших років відбудовного періоду київська промисловість дає вже по всіх основних показниках значне зростання, наближаючися до рівня 1912-13 р. найзначнішого промислового розвитку передреволюційного Києва. Уже в 1923-24 р. Київська промисловість мала 107 підприємств ценової промисловості з 10,4 тис. робітників та продукцією на 39,8 млн. карбованців.

Під кінець відбудовного періоду виробничий профіль Києва значно змінився проти перших років відбудовного періоду та передреволюційного періоду. Загальне зростання промисловості характеризується такими цифрами: маючи 165 підприємств ценової промисловості з 27,6 тис. робітників, київська промисловість дала вже продукції на 121,8 млн. крб. В цих цифрах відзначним є яскравий відбиток процесу концентрації київської промисловості, зростання окремих підприємств, перетворення малопотужної, напівкустарного типу промисловості на технічно досконаліші виробництва. Загальний промисловий рівень Києва, як бачимо з тих таки цифер, значно перевищує по всіх основних показниках рівень промислового розвитку передреволюційного Києва. У співвідношенні галузів так само відбувається значне зрушення. 1927-28 р. співвідношення галузів промисловості в загальному балянсі промислової продукції Києва було таке:

1) Харчова промисловість	42,6%
2) Хемічна "	4,2%
3) Металопромисловість і машинобудівництво	17,2%
4) Деревообробна	4,8%
5) Шкіряна промисловість	14,0%
6) Одяг і туалет	9,7%

Отже під початок реконструктивного періоду київська промисловість, що виросла й перешикувала свої лави, вже значною мірою відрізнялася від промисловості передреволюційного Києва, стаючи провідною ланкою в господарському житті міста та економічного району, що до нього тяжить.

Розгляньмо тепер, яким напрямом відбувалося подальше підсилення київської промисловості за першого п'ятиріччя реконструкції народного господарства, які основні реконструктивні зрушення, що зумовили розвиток Києва як найбільшого, індустріального, пролетарського центра УСРР і Союзу.

У п'ятирічному плані розвитку народного господарства, схваленому XI всеукраїнським з'їздом партії, Києву було відведено ролю центра середнього машинобудівництва і легкої індустрії. Ця директива лягла в основу цілої роботи планових організацій Києва.

Київська промисловість за першого п'ятиріччя зробилася активним чинником соціалістичної перебудови широкого економічного району України, що його соціалістичну індустріалізацію XI з'їзд КП(б)У висунув як одно з найголовніших завдань соціалістичної перебудови народного господарства УСРР. Бурхливе зростання індустріальної бази Києва характеризується такими темпами розвитку промисловості Києва.

В 1926-27 р. вся продукція промисловості становила 84,3 млн. крб. (102,7% до попереднього року), в 1927-28 р.—112,2 млн. крб. (133,6% до попереднього року), в 1928-29 р.—184,0 млн. крб. (165,2% до попереднього року), в 1929-30 р.—328,9 млн. крб. (171,7% до поперед. року) і в 1930-31 р.—702,1 млн. крб. (213,4% до поперед. року).

Збільшення продукції київської промисловості за минулий період в понад 8 разів природно відбилася і на питомій вазі київської промисловості в промисловості УСРР та Союзу. Вона зросла з 4,1% до 10,7% в промисловості УСРР і з 0,95% до 2,4% в промисловості СРСР. Особливо цікаво тут же відзначити, що по окремих галузях питому вагу промисловості Києва в промисловості УСРР вимірюється вже цифрами порядку 20—30—40%. Наприклад, в 1931 р. продукція легкої промисловості Києва, що входить у систему ВРНГ, становить 22,6% продукції легкої індустрії України (1929-30 р.—17,6%), щодо шкіро-взуттєвої промисловості—38,4% продукції відповідної галузі по Україні, в трикотажній—28,6% і пошивній—23,6%, харчовій промисловості понад 20% всієї продукції. Ці цифри свідчать не тільки про значне зростання індустріальної бази Києва, а й про підсилення ролі київської промисловості в промисловості України і Союзу, зокрема в легкій індустрії.

Зростання київської індустрії відбилася також у зміні співвідношення різних галузів. В 1931 р. ми мали таке співвідношення галузів.

Г а л у з і	У % 1931 р.
а) Металопромисловість і машинобудівництво	23,1
б) Харчова промисловість	24,6
в) Одяг і туалет	30,4
г) Будівельні матеріали	7,6
д) Решта	14,3
	100%

Уже ця таблиця вельми яскраво підкреслює глибоку реконструкцію цілого господарства м. Києва, що характеризується значним висуненням середнього машинобудівництва і легкої індустрії (одяг і туалет) в загальному баянсі промислової продукції Києва. Проте, порівняння промислових галузів без детального розшифрування по окремих видах виробів ще недостатньо повно висвітлює структурні зрушення в київській промисловості.

Звернімося до машинобудівництва. Останніх кілька років металопромисловості Києва вдалося поставити цілий ряд виробництв, загальна вартість продукції цих по державних підприємствах доходить суми 159,3 млн. крб., що в загальному баянсі київської промислової продукції становить 23,1% (проти 17,2% в 1927-28 р. і 15,1% в 1912 році).

Найголовніші виробництва суть: по суднобудівництву—парові і непарові судна, паролавові паровики, машини і допоміжні механізми. Далі, трамвайні вагони, візки для внутрішнього транспорту, малі рушії внутрішнього горіння, вироби точної механіки (газоміри, манометри, гігрометри, мікрометри і терморегулятори). В сільсько-господарському машинобудівництві—універсальні тракторні сівалки, тукові сівалки. В машинобудівництві, що обслуговує будівельну промисловість—цеглові преси „Моро“, прилади випробовувати будівельні матеріали. В електротехнічній промисловості—малопотужні електромотори, електро-апаратура, зарубні каблі, радіо-прилади, що своєю конструкцією є єдині в Союзі і правлять навіть за експортіві речі. В машинобудівництві, що обслуговує харчову і хемічну промисловість—хлібопекарські машини, різна хемічна апаратура тощо.

Організація всіх цих виробництв означає велике досягнення в боротьбі за економічну незалежність СРСР. Усі перелічені щойно виробництва було поставлено і освоєно так на старій реконструйованій, як і на новій виробничій базі. Якщо додати до цього переліку нових виробництв промисловість сільсько-господарського машинобудівництва, що значною мірою зросла, машинобудівництва, що обслуговує цукрову промисловість, торфову і промисловість будівельних матеріалів, продукція яких ще за відбудовного періоду відіграла помітну роль у відбудові, а почасти і в реконструкції обслуговуваних галузей промисловости, охоплюючи широкий район Лісостепу й Полісся УСРР,—то стане ясно, якими шляхами відбувався розвиток і спеціалізація середнього і легкого машинобудівництва м. Києва. Загальне зростання металопромисловости Києва за п'ятиріччя характеризується такими цифрами: по підприємствах державної промисловости продукція зросла з 13,9 млн. крб. до 159,3 млн. крб., цебто в понад 11 разів.

Посутньо змінився і самий тип підприємств машинобудівельної промисловости Києва. З дрібних, напівкустарних виробництв з примітивним устаткуванням виросли потужні машинобудівельні заводи з значною концентрацією встаткування та пролетаріяту.

Підвищення питомої ваги машинобудівельної промисловости в загальному балансі київської промисловости, бурхливі темпи розвитку її, укрупнення підприємств і спеціалізація лінією обслуговування тих галузей народного господарства, що набули найширшого розвитку в Києві та широкому економічному районі Полісся й Лісостепу (транспорт, сільське господарство, торфова, будівельна, шкіряно-взуттєва і нарешті, харчова промисловість)—такі суть основні зрушення, що відбулися в київській машинобудівельній промисловості.

Так само дуже швидко розвивалася в Києві промисловість одягу й туалету, що за 5 років піднесла свою питому вагу з 9,4% до 30,4% в загальному балансі промислової продукції. Передреволюційний Київ зовсім не мав такої промисловости. Тепер ця галузь репрезентована 6-ма найзначнішими підприємствами, потужність яких доходить масштабів найбільших підприємств даної галузі Союзу (наприклад, 4-а взуттєва фабрика з перепускною здатністю на 5 млн. пар за рік може довести випуск своєї продукції до 24 млн. пар взуття).

Легка промисловість м. Києва (одяг і туалет) має сировинну базу (зокрема для шкіряно-взуттєвої промисловости) в с.-г. районах інтенсивного напрямку, що тягять до Києва і що їх обслуговує київська промисловість. Поза цим, величезну вагу в розвитку легкої промисловости має зосередження в Києві великого числа кваліфікованих кустарів, що передніше обслуговували широке коло споживачів. Слід ще зазначити, як один з чинників, які вплинули на розвиток цієї галузі легкої промисловости, концентрацію споживання так у самому Києві,

як і в районі тяжіння до Києва і зв'язаного з ним густою мережею залізничного і водного транспорту.

Як відбувався розвиток харчової промисловості Києва? Розвиваючися на базі інтенсифікованого с.-г. Лісостепу та Полісся, спеціалізацію якого цією лінією було ухвалено на XI з'їзді КП(б)У, харчова промисловість підсилила свою технічну озброєність, реконструювала підприємства і входить в останній рік виконання п'ятирічного плану з рядом потужних підприємств, що показали справжні більшовицькі темпи роботи і досягли значних успіхів у боротьбі за якість продукції, мобілізацію внутрішніх ресурсів і т. ін. (наприклад, кондиторська фабрика ім. Карла Маркса дотерміново виконала свою п'ятирічку за 2,5 роки, її нагороджено від ЦВК СРСР орденом Леніна).

Загальне зростання харчової промисловості та її технічне переозброєння можна бачити з такого порівняння. Харчова промисловість, що тепер об'єднує близько 70 0 робітників, цебто трохи більше, ніж в 1912 році,—дає продукції на 75 млн. крб. проти 17 млн. крб. передвоєнного часу. Харчова промисловість Києва цілком освоїла й перевищувала ряд виробництв.

З ряду решти галузів, що розвиваються в Києві, заслуговує на серйозну увагу промисловість *будівельних матеріалів*, яка базується на найбагатіших місцевих сировинних ресурсах. Слід відзначити, що в галузі мінеральної сировини Київ та його район мають найрізноманітніші й достатньою мірою досліджені ресурси промислового значення. Проте, освоєння їх у промисловості весь час відставало від будівельних потреб, хоча загальний обсяг будівельної промисловості за три роки виконання п'ятирічного плану дещо збільшився коштом перебудови азбощиферного заводу та розвитку виробництва керамічних труб.

З галузів промисловості, що використовують місцеву мінеральну сировину, значного розвитку досягла *скляна промисловість*, яка кооперується з іншими галузями київської промисловості (виробництво технічного скла, спеціальної апаратури з нього для хімічної промисловості, скляної тари для консервної промисловості і інші вироби).

Звернімося до питання про технічну озброєність київської промисловості.

За останні три роки (1928-29—1931) загальна сума капіталовкладень у київську промисловість досягла 60 млн. крб., з них основна частина припадає на машинобудівництво (25 млн. крб.), на легку і харчову промисловість по 12 млн. крб.). Ці капітальні вкладення були переважно зосереджені в найбільших київських заводах, де останніх трьох років переведено значну реконструкцію, що в суті являє собою нове будівництво („Більшовик“, „Каблевий завод“, Ленінська кузня“, „Суднобудівельна корабельня“ та ін.) і забезпечила технічне переозброєння відповідної ділянки київської промисловості. Загальні фонди промисловості Києва зросли за перше п'ятиріччя в чотири рази. Зокрема фонди машинобудівництва зросли в 10 разів. Проте, це зростання основних фондів не можна вважати за достатнє.

Поряд великих підприємств, що технічно перебудувалися, в Києві є ще дуже багато карликових підприємств, підприємств, які технічно не переозброїлися, які мають устаткування не тільки морально спрацьоване, а вже цілком амортизоване. Тут потрібні значні вкладення на те, щоб піднести ці виробництва до рівня технічно-досконалих підприємств.

Від зростання продукції відстає енергетична база київської промисловості, хоча на цій ділянці і є серйозні досягнення. Наприклад, останніх трьох років питома вага промисловості у споживанні електроенергії зросла з 25% до 42%, а в споживанні палива—з 15,3% до 26%. Перебудовано і паливний баянс міста. Якщо на початку п'ятирічки

паливний баланс міста був побудований на донецькому вугіллі й дровах, що йдуть з БСРР Дніпром, а місцеве паливо—торф, що на нього багаті райони Полісся й Лісостепу УСРР, розташовані в невеликому радіусі від Києва,—посідало зовсім малий відсоток (0,1⁰/₀), то вже в 1931 р. питома вага торфу підноситься в міському паливному балансі до 17,7⁰/₀.

Одначе, розміри видобування торфу рівняючи з запасами його (в радіусі 100—150 км від Києва налічується 10 болот з загальним промисловим запасом торфу 30 млн. тонн) і спроектованими питомої ваги торфа в паливному балансі міста є абсолютно недостатні. Незначний обсяг торфовидобування спричинився до великих перебоїв у постачанні палива київській промисловості. Це особливо відбилося на промисловості будівельних матеріалів, майже цілком переведеної на місцеве паливо.

Лінією електропостачання Києву є також відставання. Потреба цілого міського господарства на електроенергію зростає з 62,5 млн. квт-годин в 1928 році до 124 млн. квт-годин в 1931 р., цебто збільшилася вдвоє. Зокрема щодо промисловості зростання ще значніше—з 15,7 млн. квт-годин до 50,8 млн. квт-годин. За планом 1932 р. потреба міста на електроенергію зростає до 158 млн. квт-годин, а в промисловості—до 72 млн. квт-годин. Потужність київської електровні, поповненої за останні роки новою київською районною електровнею (КРЕС) потужністю на 21.300 квт., збудованою в 1929 р., доходить 37000 квт. Ця потужність в 1932 р. буде вже цілком вичерпана потребою промисловості і цілого міського господарства, при чому станція робитиме без потрібного резерву, і цілий ряд підприємств реконструйованих або новоспоруджуваних, не можна прилучити повним обсягом своєї потреби до постачальної мережі. Тим то постає доконечна потреба спорудити другу чергу КРЕС.

Така є загальна характеристика промисловості Києва в розрізі його окремих галузів.

Київська промисловість упоралась з завданням виконання п'ятирічки за чотири роки, широко розгорнувши найважливіші й провідні ділянки, забезпечивши дальшу індустріалізацію Києва за другого п'ятиріччя.

Звернімося тепер до інших галузів соціалістичної перебудови Києва, де реконструктивні зрушення визначалися широким розгортанням промисловості.

Київська промисловість, що розвивається бурхливими темпами, що для неї за ринок править ціла Україна, а щодо деяких виробів і СРСР, що споживає сировину з усієї України і, зокрема, з позаукраїнських районів, та сільське господарство Київської області зумовили хутке зростання вантажообороту Київського транспортного вузла, що сполучає південно-західні частини УСРР з центральними промисловими областями ЦЧО і БСРР. Вантажооборот Київського вузла (залізничного і водного) дійшов під початок 1931 р. 4300 тис. тонн, а на 1932 р. заплановано 5136 тис. тонн, крім транзитних вантажів. Індустріальний Київ повинен мати реконструйований транспортний вузол. Таке є гасло, що висунула київська робітничка класа. Почасти вже розпочато здійснення цього гасла. На 15-тиріччя Жовтня ми можемо зафіксувати побудову нового пасажирського вокзала з перепускною здатністю на 40 тис. чол. Слід відзначити, що до побудови цей вокзал накреслено ще до війни 1914 р. з перепускною здатністю на 27 тис. чол. Одначе, лише радянська влада реалізувала побудову цього вокзалу з значно більшою перепускною здатністю. Так само можна відзначити розпочате будівництво порту та аеропорту. Місцевий транспорт останніх років збагатився

на значний парк автомашин. За цей час в Києві побудовано також авто-ремонтний завод. Загалом транспортне господарство Києва значно посунулося вперед шляхом реконструкції. Відстаючи, проте, від загального розгортання київського господарства за першого п'ятиріччя.

* * *

Величезні успіхи в індустріалізації Києва, досягнуті за першого п'ятиріччя на підставі запровадження генеральної лінії партії, безпосередньо відбилися на соціальній структурі міської людності, зумовили ліквідацію безробіття, особливо застійного в Києві.

Соціальна структура людності передреволюційного Києва яскраво відбивала економічну структуру його, ролю його в економіці України. Характер Києва, як адміністративного, торговельно-посередницького і духовницького центра визначав собою і склад населення.

Відповідні дані вказують на переваження міщанських і буржуазно-дворянських верств у складі київського населення. Дані про робітничу класу свідчать про незначну питому вагу її. Основну масу населення становили, наприклад, 1911 р. міщани—57,5% (при чому слід відзначити, що значна частина цих міщан займалася торговельно-посередницькою діяльністю) та селяни—22%. Дворянсько-чиновницько-купецька верхівка становила 12,5%.

Жовтнева революція ґрунтовно змінила цю соціальну структуру населення.

Подальші роки соціалістичної реконструкції народного господарства Києва продовжили цю лінію, і в результаті першого п'ятиріччя ми маємо цілком іншу соціальну структуру київського населення. Київська робітнича класа зросла і кількісно і якісно. Замість 15,2 тис. робітників 1912 р. й 31 тис. індустр. робітників в 1928 р., що працювали на середніх і дрібних підприємствах, в основному встаткованих примітивною технікою, ми мали вже в 1931 р. 89,8 тис. індустріальних робітників, що працювали на великих здебільша союзного і республіканського значення підприємствах, значною мірою реконструйованих за останнім словом техніки. Київське населення за п'ятиріччя зросло на 13%, а пролетаріат на 132%, доходячи (орієнтовно) на 1/І-1933 р. 255 тис. чол. або 42% цілого населення. Надзвичайно характеристичне для процесу індустріалізації Києва те, що питома вага індустріального пролетаріату зростає рік-у-рік, доходячи на 1933 р. 40,2% проти 28,2% в 1928 р. Характеристичне є також зростання питомої ваги жінок в ньому, що на 1933 р. дійшла 36,3% загального числа робітників проти 23,5% в 1928 р.

Розвиток у Києві легкої промисловости (одягу і туалету, харчової і т. ін.) точної механіки і середнього машинобудівництва самим характером свого технологічного процесу зумовили широке впровадження жіночої праці, що відповідає вказівкам партії на максимальну активізацію живих ресурсів. Слід відзначити, що число металістів зросло більше від усіх інших галузей, у 5 разів. Широкий розмах будівництва викликав бурхливе зростання кадрів будівельного пролетаріату.

Хуткі темпи індустріалізації наслідком мали також значне зростання трудящих, працівників у так званих обслуговних підприємствах: комунальне господарство, народня освіта, охорона здоров'я тощо. Широка активізація несамоцільного населення, втягування жінок до всіх галузей народного господарства, потреба на підготовку нових кваліфікованих кадрів для народного господарства—усе це потребувало підсиленого розвитку мережі закладів матеріально-побутового і культур-

ного характеру, отже і щорічного зростання робочої сили різних фахів, що працюють у цих закладах.

* * *

Народню освіту в передреволюційному Києві можна ілюструвати такими даними за 1914 рік.

Письменність на 1000 чол. населення обох статей становила 181 чол. Відсоток письменности, не рахуючи дітей до 9 років, становив 24. Мережа навчальних закладів налічувала 298 одиниць (включаючи найнижчі типи шкіл так однокласові, як і двокласові) з 63188 учнями.

У вищих міських навчальних закладах (університет з 4162 студентами, політехнічний інститут з 2412 учнями) з міського й селянського населення вчилися, переважно, діти заможних і куркульських родин, бо утримання студента коштувало чимало, а держава забезпечувала дуже незначний відсоток їх.

Жовтнева революція дала можливість розпочати здійснення програми ВКП про ліквідацію неписьменности, про обов'язкове загальне політехнічне навчання до 17 років тощо. В результаті величезних успіхів в культурному будівництві ми вже 1930 р. мали 81,6% письменної людности, 6,5% неписьменних і 7,4% малописьменних. В 1932 році неписьменність має бути зліквідовано. Усіма видами навчання в 1931 році було охоплено 300000 чол. (понад 50%) проти 12900 в 1914 році.

Ці 300 тис. розподіляються так: 100 тис.—соцвих, 50 тис.—лікнеп, 23 тис.—партосвіта, 14 тис.—ФЗУ, 20 тис.—в системі, так званої, „робітничої“ освіти і понад 50 тис. студентів. В 1931 році цілком реалізовано постанову партії і уряду про обов'язкове політехнічне навчання на базі семирічки. В 1932 р. розгортається робота над відкриттям 8 групи, як перехід до десятирічки. В 1931 р. Київ як культурний центр мав 50 клубів, 191 бібліотеку, 10 музеїв, 15 кінотеатрів, 60 кіноустанов, 11 стаціонарних театрів. Київ має також величезне значення як центр науково-дослідчої діяльності, скупчуючи в себе Всеукраїнську академію наук і 83 науково-дослідчі інститути. Усі ці дані яскраво ілюструють колосальний розмах культурного будівництва в Києві що має найважливіше значення в створенні української культури, національної формою і соціалістичною змістом.

* * *

Міське господарство Києва було значною мірою зруйновано в період громадянської війни.

Трудащі м. Києва провели вперту боротьбу за впорядкування його, за поліпшення міського господарства його. На чолі цієї боротьби стояла партійна організація, що поставила питання про міське господарство в центрі своєї уваги. Показники київського міського господарства зростають рік-у-рік. За період радянської влади в центральній частині міста заселено 40 тис. робітників. Останніх років було побудовано 100 тис. кв. мінової житлової площі і в основному будівництво провадилося в робітничих районах. На цій новій житловій площі оселилися 2500 робітничих родин. Більшість нових будинків мають водогін, каналізацію і електрику. Отже, відсоток будівель, прилучених до

водогінної, каналізаційної мережі становить тепер 36,7% і 37,1% проти 29,5% до революції.

За революційних років можна відзначити також значні успіхи в колективізації побуту, у звільненні жінки від кухні, прання та інших хатніх робіт. Особливо великі зрушення відбулися останніх років.

У нових будинках, будованих з урахуванням потреб колективізації побуту, ми маємо великий відсоток таких закладів.

У ділянці міського впорядкування ми маємо величезні досягнення. Останніх років забруковано 83 км. нових вулиць, з них 4000 кв. м. забруковано гранитовим кубіком. Поставлено 1926 штук нових світлових точок, з них 1200 штук у робітничих кварталах. Насаджено нових зелених насаджень (1931-1932 р.) 439390 штук (з них 21323 дерева), 12 нових скверів і садів, поліпшено чищення міста, налагоджено спалювання сміття тощо. Слід відзначити, що навколо цих заходів щодо впорядкування було створено громадську ініціативу, що чимало допомогла цій справі. Значних успіхів досягли ми ще в ділянці середміського транспорту і зв'язку.

Ціла сукупність успіхів над розширенням комунального господарства м. Києва становить лише перший етап цим напрямком, вивершення якого буде зв'язане з виконанням другої п'ятирічки

* * *

Значне поліпшення добробуту київського пролетаріату відбувалося лінією постачання. Київська легка й харчова індустрія являє собою вельми потужну групу підприємств, що виробляють загалом на 358 млн. крб. продукції. Київ має дуже розвинуту взуттєву промисловість (4 взуттєві фабрики) з випуском понад 5 млн. пар взуття, деревообробну промисловість, що дає 259 млн. крб. продукції, м'ясопереробний комбінат з перепускною здатністю на 26000 тонн за рік, консервний завод, що випускає на рік до 16 млн. банок м'ясних і овочевих консервів, цукреву фабрику, що дає на 60 млн. крб. продукції, і ще цілу низку інших підприємств. Ця група за першого п'ятиріччя зросла на 180%. Потужна промкооперація в Києві так само править за серйозне джерело поліпшення постачання робітникам. Велику роботу проробив київський пролетаріат над створенням власної харчової бази. Київська промисловість має 27000 га власної харчової бази.

Разом з тим поліпшилося постачання робітничій класі шляхом переведу підприємств до вищих списків постачання. Контингент робітників, що залічено тепер до першого списку, збільшився, рівняючи з липнем 1931 р., на 120%. Більшість робітничих підприємств першого і другого списків охоплено громадським харчуванням.

Особливу увагу приділяється постачання ударникам, що для них видавання продуктів значно збільшено.

У розгортанні радянської і колгоспної торгівлі київські організації домоглися великих успіхів. Тепер ми маємо 2000 крамниць, з них 75% у робітничих районах. Обороти їхній доходять 600 млн. крб.

У Києві переведено 80 підприємств з 42642 робітниками, або 78,9% робітників ценової промисловості, на 7-годинний робітний день. Слід урахувати активізацію робітничої родини, що по Києву, наприклад, привело до зростання питомої ваги заробітків членів родини у загальному заробітку з 2,5% до 10%. Значною мірою зросла також соціалізована частина заробітної плати. Бюджет содстраху в Києві зріс на 40% за рік і на 1932 рік запроектовано розміром 50 млн. крб.

За останні роки особливу увагу звернено на оздоровлення робітничої класи. Зокрема, лише на нові заходи (дієтичне харчування, молочні кухні, харчування школярів) за 1931 рік витрачено 1.000.000 крб.

* * *

Перше п'ятиріччя створило базу для дальшого розгортання, для швидшого зростання київської індустрії. Другу п'ятирічку¹⁾ київський пролетаріят буде і здійснюватиме під знаком ліквідації клас, подолання пережитків капіталізму в економіці і свідомості людей, під знаком цілковитого вивершення технічної реконструкції київського господарства на підставі найновіших досягнень науки і техніки.

В галузі промисловості найголовнішою проблемою другого п'ятиріччя Києва є проблема Дніпра. Пуск Дніпрельстану та закінчення шлязування Дніпра робить Дніпро судноплавним на цілім протязі його. Сполучення Дніпра з Ленінградом, з Волгою, з Доном—всі ці проекти значать перетворення Дніпра на одну з найважливіших річкових магістралей. Географічне розташування Києва в середній течії Дніпра наявність потужної суднобудівельної промисловості, наявність кадрів—усе це висуває Київ, як центр технічного озброєння Дніпровського басейну. Значне зростання вантажооборту потребує створення нової потужної флоту, реконструкції старої і заміни амортизованої.

Дніпровський промисловий комбінат при ефективному використанні Дніпровських вантажових потоків дає київській промисловості дешеву сировину. Нинішня виробнича база без особливих труднощів зможе поширитися до повного вдоволення потреб Дніпра. Друга п'ятирічка в ділянці транспортного машинобудівництва, що в Києві стає провідною галуззю, передбачає побудову ряда нових заводів. Машинобудівництво розвивається в Києві за другого п'ятиріччя найхуткішими темпами. Передбачено побудувати заводи для вироблення встаткування харчовій і легкій промисловості. Нинішні заводи значно збільшують випуск продукції. У цілому продукція металообробної промисловості Києва має зрости за другого п'ятиріччя, за попередніми накресленнями, до 1.051 млн. крб. проти 156 млн. крб. в 1932 р. (за планом) при капіталовкладеннях так у реконструкцію наявних, як і в будівництво нових заводів, розміром 180 млн. крб.

Не зупиняючися тут на інших галузях промисловості, відзначимо лише, що загальний розмір продукції зростає в 5 разів—з 775 млн. крб. в 1932 р. до 3 947 млн. крб. в 1937 р. Капіталовкладень погрібно буде 514 млн. крб.

Друга п'ятирічка київської промисловості передбачає також технічну реконструкцію. Широко проводиться спеціалізацію заводів так предметову, як і технологічну, впроваджується кооперування заводів, поглиблюються техно-виробничі зв'язки і створюються окремі комплекси—вузли, зв'язані в один технологічний процес. Наприклад, комплекс транспортного машинобудівництва з суднокорабельною ім. Сухомлина в центрі включає завод „Ленінська кузня“, судноремонтний завод ім. Сталіна, корабельню дерев'яних суден, що знов таки щільно кооперуються з заводом „Червоний рушій“. Цей таки комплекс щільно пов'язується з комплексом метвиробно-риштунковим лінією постачання риштунку і водночас кооперується з деревообробною промисловістю.

Такі зв'язки техно-економічного порядку широко проведено в плані другої п'ятирічки. Слід також відзначити, що київська промисло-

¹⁾ Цифри, подані далі, орієнтовні.

вість за другого п'ятиріччя виготовлятиме силу виробів, що звільняють нас від закордонної залежності.

Другу п'ятирічку київського транспорту побудовано з погляду ліквідації відставання розвитку транспорту від темпів розвитку індустрії. За другого п'ятиріччя має бути закінчено реконструкцію залізничного вузла. Друга п'ятирічка, що розв'язує проблему Дніпра, має дати Києву потужний річковий порт. У зв'язку з бурхливим зростанням пасажирського руху вузла та ще інтенсивнішим зростанням вузлового пасажирообороту, сподіваним найближчих років, Міськплян накреслює на перші роки другого п'ятиріччя електрифікацію приміського руху протяжністю 135 км. За енергетичне джерело для цих дільниць може правити будована Південно-західною залізницею ТЕЦ. В ділянці повітряного транспорту накреслено закінчити аеропорт і зв'язати Київ з усіма великими центрами регулярними поштово-пасажирськими рейсами.

Реконструкція київського господарства наслідком мала великий розмах будівельних робіт. За останні 5 років обсяг будівництва дійшов суми 145 млн. крб. Серед новобудов слід відзначити: по промисловості—суднобудівельну корабельню, авторемонтний завод, деревообробний комбінат, взуттєву фабрику, трикотажну, пошивну, фото-і кіно-фабрики, завод точної механіки і т. ін; по енергетиці—першу чергу районної електровні (22.000 квт.); по транспорту вокзал з перепускною здатністю 40 тис. чол. на добу; по соц.-культурному сектору—комбінат з 6 сільсько-господарських інститутів, інститут цукрової промисловости тощо. Цей величезний розмах будівництва викликає до життя значні кадри постійного будівничого пролетаріату, що ми передніше відзначили.

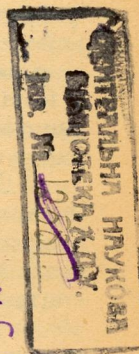
Друга п'ятирічка будівництва, побудована на перспективах промислового розвитку Києва, передбачає обсяг будівництва до 700 млн. крб. Накреслено широке впровадження нових будматеріалів, механізацію особливо трудомістких будівельних робіт, широке розгортання виробництва будівельних деталей на базі місцевої деревообробної промисловости тощо. Реалізація цієї будівельної програми потребуватиме величезного напруження енергії трудящих Києва. Впертій боротьбі за здійснення кожного кв. метра запроєктованого будівельного плану.

Друга п'ятирічка комунального господарства передбачає дальше хутке зростання його. Складаючи другу п'ятирічку, київські організації виходили з директиви XVII партконференції про „рішуче поліпшення всієї житлової і комунальної справи СРСР“. Накреслені заходи включають впорядкування житлового фонду, поширення його з доведенням норми житлової площі для промислових робітників до 9 кв. м. на душу, а в середньому для всього населення до 7,5 кв. м., спорудження нового промислового водогону та каналізаційної мережі всіх районів міста з густиною населення понад 50 чол. на 1 гектар, утилізацію каналізаційних рідин для збільшення врожайности приміського господарства, раціональне розв'язання проблеми місцевого транспорту, тощо.

Плян передбачає збільшення житлового фонду на 2136 тис. кв. м., з них новоспоруджених 2036 тис. кв. м, надбудов—100 тис. кв. м. У робітничих районах буде скупчено 80% цього зростання. Обслуговування лазнями, пральнями має значною мірою зрости і покращати. За другого п'ятиріччя Київ буде перетворено в курортний центр і центр туризму. П'ятирічний план передбачає для цього відповідні заходи. Другого п'ятиріччя Київ буде теплофіковано коштом перебудови 2 блоків теплоелектроцентралей, крім ТЕЦ Південно-західних (Петровка

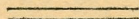
і Сталінка) потужністю на 90 тис. квт., і матиме газовий завод для побутових потреб. Споживання води на побутові потреби значно зростає. Середміський транспорт так само поширюється і своїм територіальним розрізом пристосовується до кращого обслуговування промисловости і трудящих. Трамвайний парк збільшується на 360 вагонів, доходячи на 1937 рік до 732 вагонів. Протяжність маршрутів досягне 225 км., буде споруджено нових ліній 52 км., автобусів буде 340 штук, таксі 300 штук. Буде побудовано 3 нові фунікулери, висну колію через Дніпро та рухомі сходи. Досконалу покриву вулиць буде доведено до 27⁰/₀, а загальна площа брукованих улиць досягне 93⁰/₀ площі всіх вулиць. Підсилюється освітлення міста частішим розміщенням світлових точок силою до 500 свічок. Передбачено гідротехнічні інженерні роботи щодо запобігання повідям в Києві. Загальна сума капіталовкладень становитиме 600 млн. крб. Здійснення всіх цих накреслень справді перетворить Київ на пролетарське, технічно і культурно озброєне місто.

Пролетарі м. Києва мусять боротися за Київ як за зразкове соціалістичне місто. Перемоги київського пролетаріату у виконанні першої п'ятирічки за чотири роки—правдива гарантія виконання плану другої п'ятирічки, п'ятирічки побудови соціалістичного суспільства.



З М І С Т

	Стор.
В. Чубар — До п'ятнадцятих роковин УСРР	3—10
А. Шліхтер. — 15 років Жовтня	11—17
Н. Лівшиць. — Важка промисловість України на XV ювілей Жовтня	18—60
В. Кривенко, Я. Островський. — На форпостах соціалістичної індустріялізації	61—80
В. Народицький. — Легка промисловість України на XV річницю Жовтня .	81—88
Б. Миронов. — Електрифікація УСРР за 15 років	89—96
А. Сліпанський. — Сільське господарство України до XV роковин Жовтня	97—109
С. Канарський. — Житло-комунальне господарство до XV роковин Жовтня	110—125
И. Злотник. — Радянська охорона здоров'я на Україні до XV роковин Жовтня	126—138
Ю. Гейман, С. Блейх. — Київ на порозі другого п'ятиріччя	139—150



РЕДКОЛЕГІЯ: Анісімов А. О., Березіков В. С., Кризов Л. В., Кабо Я. С., Наумов Д. Б., Побігайло К. К., Супоницький Ш. І., Тун Я. А. (відпов. редактор.), Яновська Н. Е. (відп. секр.), зав. ред. Каплан Д. А.



ДО ВСІХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Державне Планово-Економічне Видавництво

„ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ“

**ПОВІДОМЛЯЄ, ЩО НАДСИЛКОЮ № 12 ЖУРНАЛА
СТРОК ПЕРЕДПЛАТИ НА 1932 РІК ЗАКІНЧИВСЯ.**

**Найближчими днями виходить з друку №№ 1 та 2 журналу
на 1933 рік.**

**Щоб зловігти припинення надсилки Вам журналу, про-
симо переказати нам поштою, або на біжучий рахунок
в Держбанкові № 150059 Карб. 30.**

**Наша адреса: Харків, 22, будинок Держплану, 6-й під'їзд.
Видавництво „Господарство України“.**

Про переказ грошей просимо нас повідомити.

Ціна 2 крб.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й ВИДАВНИЦТВА:

ХАРКІВ, БУДИНОК ДЕРЖПРОМИСЛОВОСТИ

Під'їзд 6, поверх 5.

